

NO.ORDPEIL
landschap.erfgoed

EKENSTEIN

KWALITEITSPLAN LANDSCHAPSPARK

INHOUDSOPGAVE

1.	Aanleiding	3
2.	Historisch perspectief	4
	Tonen van een tijdperk	16
3.	Huidig situatie	18
4.	Toekomstbeeld	32
	Literatuur	36
	Archieven	36
	Afbeeldingen	37
	Rijksmonumentenregister	38

Bijlage Maatregelenplan 2018-2028

Oppervlakte kaart

Eénmalige maatregelen herstel en kwaliteitsverbetering

Jaarlijkse beheer- en onderhoudskosten

Gebruikersovereenkomsten

Kwaliteitsplan Ekenstein

Gemeente Appingedam

Stichting Het Groninger Landschap

Provincie Groningen

Adviseur:

N0.ORDPEIL landschap.erfgoed

N0.ORDPEIL
landschap.erfgoed

673 00 401

Concept 20 maart 2018

1. AANLEIDING

Ten westen van Appingedam, aan het Damsterdiep, ligt de historische buitenplaats Ekenstein. In de negentiende eeuw werd hier door de invloedrijke tuinarchitect en 'aanlegger van buitens' Lucas Pieters Roodbaard (1782-1851) een park in landschapsstijl aangelegd. Ondanks diverse wijzigingen zijn de kenmerkende slingerpaden en vijverpartijen, opgeworpen hoogtes en boonvormige perken nog (gedeeltelijk) aanwezig. In 2005 werd het gehele complex van huis, park, schathuis met dienstwoning en veeschuur aangemerkt als rijksmonument. De negentiende-eeuwse parkaanleg speelde hierin een belangrijke rol. Zo werd de historische buitenplaats Ekenstein van algemeen cultuurhistorisch belang geacht omdat het "een der weinige in Groningen overgebleven Roodbaardparken" betreft. Bij de waardering van de parkaanleg worden bovendien expliciet de landschappelijk-visuele waarden benoemd.

Als huidige eigenaar heeft de gemeente Appingedam de intentie om het eigendom over te dragen aan Het Groninger Landschap. Hiervoor is in 2017 een principebesluit opgesteld. Onderdeel van dit besluit is de ontwikkeling van een kwaliteitsplan voor het park, waarbij het vigerende bestemmingsplan als uitgangspunt geldt. De focus van het kwaliteitsplan ligt op het versterken van de kenmerkende karakteristieken van het landschapspark en van het geheel als rijksmonument met alle cultuurhistorische waarden en het huidige recreatieve gebruik.

Hiervoor is een breder perspectief op dit cultuurhistorische erfgoed aan het Damsterdiep van belang. Langs deze historische waterverbinding met de stad Groningen ontwikkelde vanaf de zeventiende eeuw een opvallende bosrijke zoom. Vanaf de Eekwerderweg kunnen hier onderscheiden worden: een ruilverkavelingsbos van

Staatsbosbeheer, de borg Rusthoven gelegen in het midden van een monumentale bomenmantel en ontsloten via een formele oprijlaan, restanten van de tichelfabriek Rusthoven, het landgoed Ekenstein met het negentiende-eeuwse parkbos en tenslotte het twintigste-eeuwse recreatiepark. De aanwezigheid van het uitgestrekte parkbos in dit overwegend open landschap was halverwege de twintigste eeuw de belangrijkste motivatie voor de gemeente Appingedam om het ensemble van huis en park te behouden voor toekomstige generaties. Uiteraard geldt dit nog altijd als belangrijk uitgangspunt bij de huidige ontwikkelingen en ambities.

Het groene ensemble aan het Damsterdiep, weergegeven op de TOPkaart 2017

2. HISTORISCH PERSPECTIEF

Rusthoven en Ekenstein aan het Damsterdiep op de Beckeringskaart uit 1781

17de eeuw

In 1648 werd Ekenstein door Johan Eeck (1600-1663) gesticht. Dit is een belangrijk moment in de geschiedenis van dit gebied ten westen van Appingedam en hangt samen met andere ontwikkelingen. Zo kwam twee jaar later, in 1650, een reguliere trekvaartverbinding tot stand tussen Groningen en Delfzijl. Johan Eeck, die onder meer werkzaam was als secretaris, raadsheer en burgemeester van de stad Groningen, kon hierdoor eenvoudig reizen tussen de stad en zijn borg. Hij gebruikte Ekenstein dan ook als buitenverblijf. Een tweede belangrijke ontwikkeling was de stichting van de naastgelegen borg Rusthoven, door zijn zoon Johan Eeck (1637-1713). Een (herplaatste) gevelsteen in de borg vermeldt het jaar 1686. Algemeen wordt aangenomen dat dit het bouwjaar van Rusthoven betreft. Hiermee was op deze plek aan het Damsterdiep de aanzet gegeven voor de vorming van een kleinschalig borgen- en buitenplaatsenlandschap.

Over de zeventiende-eeuwse ontwikkeling en verschijningsvorm van Ekenstein is weinig bekend. Eigentijdse omschrijvingen, akten en beeldmateriaal ontbreken. De

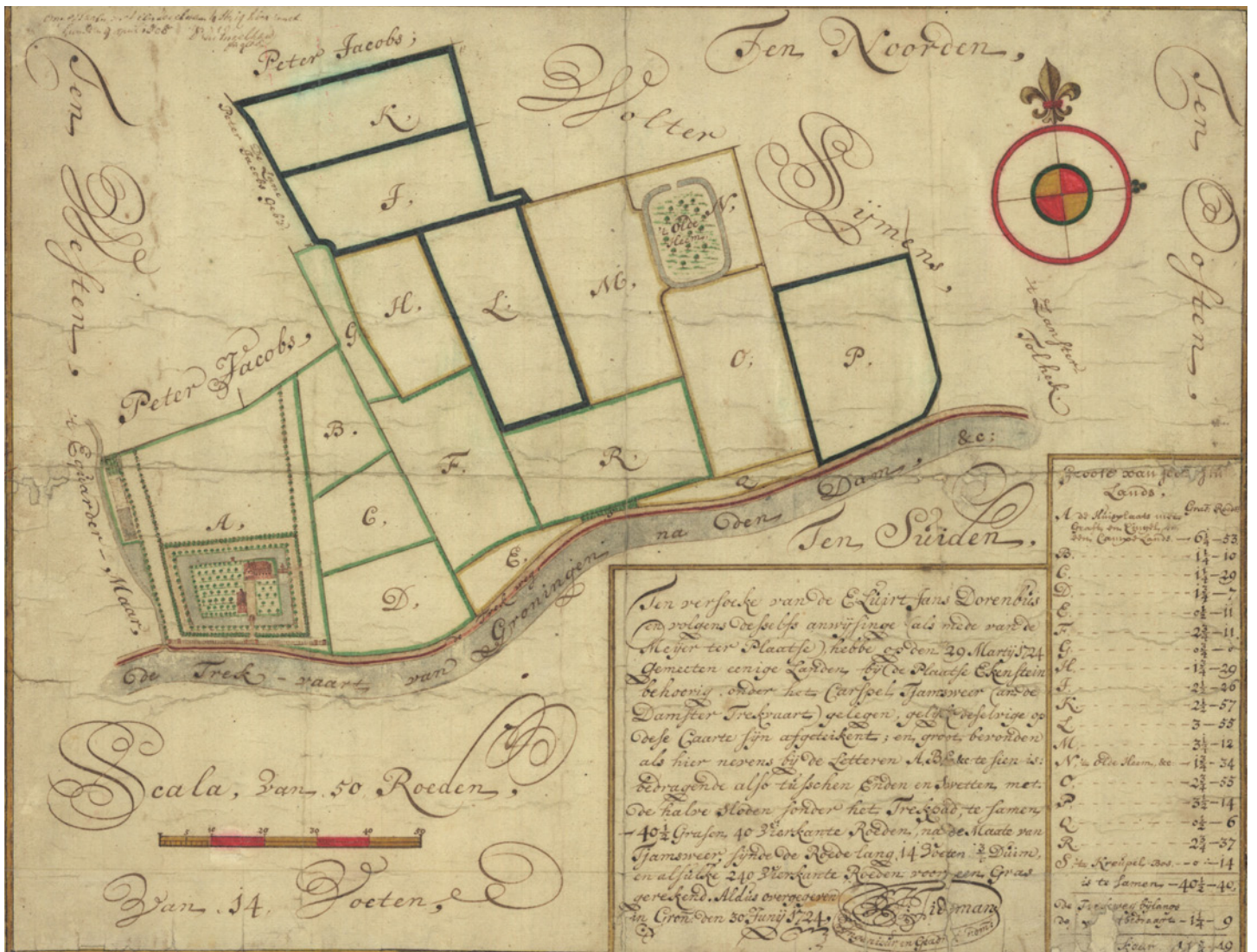
buitenplaats werd pas voor het eerst op achttiende-eeuwse kaarten afgebeeld en ook hierop is nog weinig sprake van detaillering. Wel is bekend dat Ekenstein gedurende de zeventiende eeuw in bezit blijft bij de familie Eeck. Na het overlijden van de stichter Johan, vererfde de buitenplaats op zijn zoon Sicco Eeck (1626-1679), die hem niet alleen opvolgde als heer van Ekenstein, maar eveneens hoge bestuurlijke functies in de stad bekleedde. Waarschijnlijk was het gebruik van de buitenplaats eveneens vergelijkbaar. Voor beide heren functioneerde Ekenstein hoofdzakelijk als zomerverblijf, naast hun woning in de stad. Na het overlijden van Sicco vererfde Ekenstein op diens zoon Hemmo, waarover weinig bekend is. Uit zijn testament uit 1679 is slechts bekend dat *Eeckensteyn* op dat moment 38 grazen omvatte (ca. 20 hectare).

18de eeuw

Vanaf de achttiende eeuw is er meer bekend over de verschijningsvorm van Ekenstein. Bij een gerechtelijke verkoop van het buitenverblijf in 1723 werd een omschrijving gegeven van Ekenstein als: *Een fraai huis, onder- en bovenkamers en kelder, aparte kamer, keuken, meierskamer,*

schuurtje, loopstal, met de hoven, grachten, singels, bomen en plantages, konijnholenberg met elderen beplant en de parken in het achterste hof, alles opgezet met stenen, straten, vermuurd en onvermuurd (exempt de zerken beelden), met poorten en muren, staketsels en afschuttingen, zijnde tevoren alleen 12 grazen bij de borg gebruikt en de andere 20 onder een huis dat afgesleten is beklemd, echter nu alle vrije landen.

Deze beschrijving geeft weer dat tijdens het eigendom van de familie Eeck ook aandacht en middelen werden besteed aan de inrichting van de gronden gelegen bij het 'fraaie huis'. Zo worden onder meer hoven, grachten, singels, plantages en de parken in het achterste hof onderscheiden. Dit specifieke onderscheid wijst erop dat hier sprake was van een tuinaanleg die niet alleen een nutsfunctie had, maar vermoedelijk ook om esthetische redenen (vermaak, esthetiek) was aangelegd. Aannemelijk is echter dat het merendeel van de gronden een utilitaire (nuts) functie hadden en onder meer ingericht waren als moestuinen, boomgarden en productiebos.

Kaart van Ekenstein en de daarbij behorende landen aan de Damster trekvaart onder Tjamsweer, groot 40½ gras 40 roeden. Met kompasroos en schaalstok, opgetekend door J. Tideman 1724

Kopers van Ekenstein waren Luit en Jans Dorenbosch. De nieuwe eigenaren lieten hun bezit door landmeter J. Tidema in 1724 opmeten en in kaart brengen. Hiervan is een prachtige kaart bewaard gebleven, die inzicht geeft in de plaats Ekenstein en de omliggende gronden. In zijn geheel telde de buitenplaats 40,5 grazen en 40 vierkante Roeden na de Maate van Tjamsweer. Interessant is de detaillering rondom het huis. Het huis was gesitueerd op een 'huseiland', direct aangesloten op de Trekvaart van Groningen na Den Dam etc. en toegankelijk via een rechte laan en een brug over de gracht. Het hoofdgebouw was haaks gesitueerd op deze laan. Een tweede gebouw - de stal - lag hier parallel aan. De overige gronden op dit huseiland waren ingericht als boomgaard. Vanaf het hoofdgebouw was aan de oostzijde een

tweede toegang gemaakt, eveneens met een brug over het grachtenstelsel.

Opvallend zijn ook de lanen; het grachtenstelsel wordt begrensd met een dubbele bomensingel, waar tussen een laan was aangelegd. Ook op het perceel A, gelegen rondom het huseiland, is aan de westelijke zijde een dubbele bomensingel zichtbaar. Het water van de Eekwerdermaar maakt hier een bocht naar buiten en de tussenliggende gronden werden opgevuld in verschillende delen. Ten oosten van het huseiland is slechts een enkele bomensingel ingetekend. Aan de noordzijde eindigt het perceel A in een opvallende puntvorm, die tegenwoordig in het terrein nog herkenbaar is. Een ander opmerkelijk element op de kaart van Tideman is 't Oldeheem dat ingetekend is

in perceel N. Hierover uit J.H. Kruijer in 1963 het vermoeden dat dit zou gaan om de plaats waar het huis Popinga gestaan heeft. Dit terrein was in ieder geval in 1724 nog voorzien van een grachtenstelsel.

In 1754 verkocht Dorenbosch Ekenstein aan Jan Gerrits Beerta, die het goed in datzelfde jaar alweer te koop aanbood. Ook hiervan is de verkoopadvertentie bewaard gebleven. Ekenstein werd toen omschreven als: *Jan Gerritsz Beert presenteer te Koop of te Huur, een zeer Welgeleegen Plaatse onder Tjamsweer aan de Appingadamster Trekvaart, genaamd Eekensteyn, groot ongeveer 40 Graazen Land en 5 Graazen Woltmieden, waar op in zyn Gagte en Welbeplante Cingel, een bekwaame Boere Wooninge en Schuur, als meede een Logeable Behuizinge, fraaie Behovinge*

en Moes Tuyn, voorzien met een goede
 quantiteyt Vrughtdraagende Boomen,
 Asperge Bedden enz. Wy gading maakt,
 kan bovengenoemde daar over spreken.
 Woonende tot Groningen aan der Aa in de
 Oly Moolen.

Ook in deze omschrijving wordt wederom
 gesproken van een aanzienlijke tuinaanleg,
 waarin nutsgronden de overhand hadden.
 Een interessant detail is de beschrijving van
 de moestuin, die onder meer voorzien was
 van 'goede kwaliteit vruchtdragende bomen
 en aspergebedden'.

Koper van dit goed was Onno Joost Alberda
 van Nijenstein, waarmee een nieuwe fase
 in de geschiedenis van Ekenstein begint.
 Onno Joost (1709-1756) was getrouwd
 met Anna Maria Hora (1722-1779). Beide
 echtelieden waren van adellijke afkomst.
 Onno Joost was geboren op Rensumaborg
 in Uithuizermeeden en was eveneens
 heer van de borg Scheltema-Nijenstein in
 Zandweer. Bij de aankoop van Ekenstein
 veranderde hij zijn naam in 'Van Ekenstein'.
 Zijn vrouw Anna Maria was geboren op
 de Ennemaborg in Midwolda. Na het
 overlijden van haar man in 1756 bleef zij
 op Ekenstein wonen, alwaar zij in 1772
 nog de opdracht gaf tot het vergroten van
 het huis. Naar aanleiding hiervan werd het
 huis voorzien van een opschrift waarop
 in het Latijn stond beschreven: *gesticht in
 1648; vergroot in 1772*. Na haar overlijden
 werd Ekenstein bewoond door haar jongste
 zoon Onno Reint (1752-1821) en zijn vrouw
 Maria Alberdina van Berchuys (1750- 1819).
 Over ontwikkelingen aan het huis of het
 park in deze periode is weinig bekend.
 Vermoedelijk is dan al wel sprake van een
 eerste verlandschappelijking van de flanken
 in het noordelijk deel van het terrein.

19de Eeuw

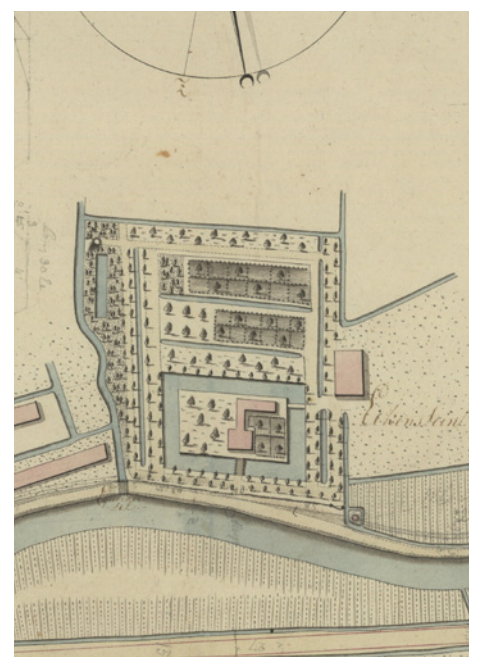
Na het overlijden van zijn ouders in
 1819 en 1821 werd Willem Alberda van
 Ekenstein (1792-1869) de nieuwe eigenaar
 en bewoner van Ekenstein. Hij was
 getrouwd met Catharina de Wendt (1792-
 1837) met wie hij acht kinderen kreeg.
 Opmerkelijk is dat Willem Alberda van
 Ekenstein al als eigenaar vermeld wordt

Ekenstein op het kadastraal minuutplan 1811-1832, opgemaakt en ingetekend 1819

Fragment van de H Route Imperiale. Het stuk tot voorbij
 Ekenstein, in 1810-1814 opgetekend door A.W.H. de Man

Fragment van de Kaart van den Grooten weg (...) naar
 Delfzijl, in 1820 opgetekend door W. de Rees

op de omschrijvende tafels behorende bij het kadastraal minuutplan 1811-1832, dat in 1819 was opgesteld en ingetekend. Dit plan geeft informatie over de situatie uit de vroege negentiende eeuw. Op dat moment bestond Ekenstein uit een noord-zuid georiënteerd huis. Het grachtenstelsel rondom het huis komt overeen met die op de kaart van 1724. Opvallend is de uitloop van dit grachtenstelsel in het noordwesten van het perceel. Met deze geometrisch vormgegeven lob wordt de gracht als het ware in het park doorgetrokken.

De gronden binnen het huiseiland waren volgens de bijbehorende beschrijving ingericht als 'Gronden van Vermaak'. Het vierkante perceel ten noorden van het huiseiland (nummer 219) had de functie van 'Tuin'. De eromheen liggende flanken waren eveneens ingevuld als 'Grond tot Vermaak (bosch)' (nummer 223). Opvallend zijn verder de noordelijk gelegen percelen. Percelen 209 en 210 hadden volgens de omschrijving een functie als bouwland, maar liggen begrensd tegen een bijzonder vormgegeven singel die omschreven werd als 'Grond tot Vermaak'. Deze singel vertoont de eerste tekenen van de landschapsstijl in dit park en vormt een contrast met de geometrische en rechtlijnige vormtaal van de percelen rondom het huis. De slingerende vormgegeven singel komt overeen met de wandeling die nog altijd in de flanken van dit noordelijk perceel aanwezig is.

Gedurende de eerste decennia van de negentiende eeuw vonden diverse werkzaamheden plaats aan de Rijksstraatweg, waardoor gedetailleerde kaarten bewaard zijn gebleven van de situatie omstreeks 1820. Deze kaarten bieden ook enige informatie over de direct aan deze weg gelegen huizen en gronden. Voor Ekenstein zijn gedetailleerde fragmenten getekend. Hoewel door gebrek aan andere documenten uit deze periode niet met zekerheid kan worden gesteld of de detaillering van de tuinaanleg op waarheid berust, of dat hier sprake is van enige overdrijving of fantasie, is het

grachtenstelsel rondom het huis wel herkenbaar. Anders dan op het kadastrale plan uit 1819 is op het kaartfragment uit 1820 in het noordwesten van het perceel een rechthoekige vijver afgebeeld, die niet in directe verbinding staat met het grachtenstelsel rondom het huis. Ten noorden van het huiseiland, buiten de grachten, is een detaillering zichtbaar die doet vermoeden dat op deze locatie de moestuin was aangelegd. Dit komt overeen met de functieomschrijving van Tuin (perceelnummer 219) op het kadastraal minuutplan.

Landschapspark L.P. Roodbaard

Behalve deze tekeningen zijn uit dezelfde periode de ontwerptekeningen van tuinarchitect Lucas Pieters Roodbaard (1782-1851) bewaard gebleven. Bekend zijn twee tekeningen, die een afwijkend ontwerp hebben. Beide tekeningen zijn wél gesigineerd, maar niet gedateerd. Ondanks het ontbreken van een jaartal, is direct duidelijk welke tekening Roodbaard als eerste maakte. Op basis van de wijze van tekenen en de verbeelding van de schaalbalk (alleen op zijn vroege ontwerptekeningen tekende Roodbaard de schaalbalk op driedimensionale wijze) kan geconcludeerd worden dat deze tekening een ontwerp betreft uit de eerste jaren van Roodbaards carrière als tuinarchitect. Deze periode beslaat de vroege jaren twintig van de negentiende eeuw. Gezien de overgang van eigendom van Ekenstein in 1821 zou de tekening eveneens omstreeks dit jaartal gedateerd kunnen worden. Het was namelijk heel gebruikelijk dat een nieuwe eigenaar direct zijn stempel op het geheel wilde drukken. Dit gebeurde door aanpassingen aan het huis, danwel aan de omliggende gronden. Het aantrekken van een toonaangevende architect was een manier om hieraan extra betekenis te geven. Roodbaard was in deze periode nog relatief onbekend, maar maakte in korte tijd naam als dé belangrijkste tuinarchitect in Noord-Nederland, die tuinen en parken kon transformeren naar de nieuwe smaakopvattingen van de landschapsstijl. In Groningen, Drenthe en Friesland kreeg

hij opdrachten van de (nieuwe) elite om bestaande parken waarin de geometrie en symmetrie domineerde, om te vormen in de nieuwe moderne slingerende en romantische vormtaal, die hoorde bij de landschapsstijl.

Op de eerste ontwerp-tekening is zichtbaar dat hiertoe ook bij Ekenstein een aanzet werd gegeven. Er is echter nog duidelijk sprake van een overgang. In dit ontwerp zijn nog zowel de rechte lijnen zichtbaar, van bijvoorbeeld het grachtenstelsel, als de slingervormen van de paden die in de flanken van het park een wandelroute vormden. Ook is de vijverpartij in de noordwesthoek opvallend. In potloodlijn is de oude, aangetroffen situatie nog herkenbaar, die overeenkomt met het kaartfragment van 1820. Roodbaard herschiep de geometrische vijver tot een slingerende vorm en verbond dit met het water rondom de centraal gelegen moestuin. Hoewel hij de rechtlijnige contour voor de moestuin behield, werden de perken van de moestuin in een boogvormig vormtaal ontworpen. Ook de vormgeving van het slingerende padenstelsel is een herkenbaar element van de landschapsstijl.

Waarschijnlijk werd dit ontwerp niet uitgevoerd. Toch is de tekening van grote waarde. Dit komt door de uitvoerige beschrijvingen die door Roodbaard werden toegevoegd. Deze geven aanwijzingen over de wijze waarop bepaalde onderdelen aangelegd konden worden. Tevens geven ze ons meer inzicht in Roodbaards gedachtegang en ontwerpprincipes. Zo geeft hij toelichting op de uitvoering van bepaalde ontwerpmethodes, die hij veelvuldig gebruikte bij zijn parkontwerpen. Zeer kenmerkend voor zijn ontwerpstyl is bijvoorbeeld de omschrijving die bij *B* hoort: (...) *De glooyingen of wallen van dit waterstuk moeten zeer vlak geglooyt worden zoveel maar mogelijk is de glooyingen klaar sijnden worden met witte claver besaayt geeft dadelijk de mooiste gazons van allen*. Bij alle vijverpartijen die Roodbaard ontwierp, combineerde hij glooiende taluds, waarbij

L.P. Roodbaard, Ontwerptekening Ekenstein, omstreeks 1821

- A: Alle dicht kreupel Bosch van Elst, Eyken en esdoorn om door elkaar te planten geeft en op de kley en goede kaphoud, berk is hier niet an te raden
- B: Een losse waterstuk welke met een verdwijnende beek in de sloot bij de moestuijnen eindigt welke zeer aangenaam een bruggetje kan hebben met paaltjes met kettingen of touwen. De glooyjingen of wallen van dit waterstuk moeten zeer vlak geglooyt worden zoveel maar mogelijk is de glooyingen klaar sijnden worden met witte claver besaayt geeft dadelijk de mooiste gazons van allen
- C: Hier souden een groep fijne dennen goed staan de grond goed gewoelt en dan de zelve met de beste aardige zagte kley een voet verhogen omdat de dennen niet goed in stijve kley willen groeijen. Het einde van de beek met een rij dennen alzo beplant als de kaart anwijst zal voordeel geven om het einde van de beek te maskeeren Dog de grond moet daar eensgelijks weder verhoogt en goed gemaakt worden.
- D: een openpartij op het groen onder opgaande populieren hiertoe sijden de [...] of Lombardijsche de beste dezelve geeft dadelijk lommer. Hier zal het aangenaam worden voor een zitplaats.
- E: Een wandeling over de berg dezelve kan van de beyde kanten worden angewacht dat de wandeling daarom gemakkelijk kan anlopen
- F: Open groen onder de bomen met een groep dennen met groen met witte claver
- G: Open groen onder wilde kastanjes in de open stukken onder Bosch wil angebragt sijnden geeft veel genoeg in het wandelen. Verder de wandelingen an de kanten der paden met opgaande naar verkiezing

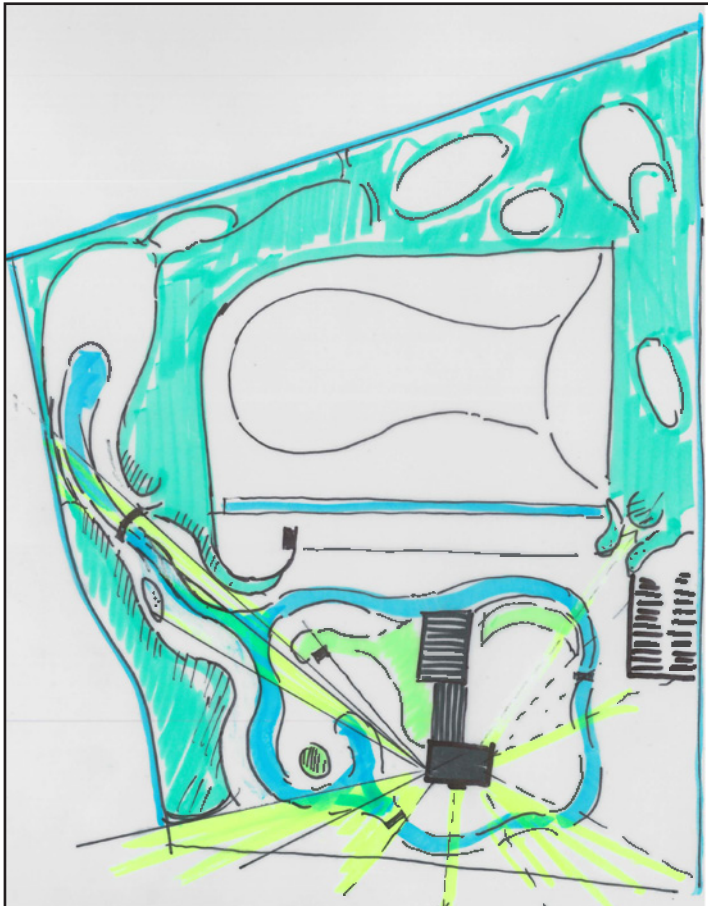
L.P. Roodbaard, Ontwerptekening Ekenstein, omstreeks 1827

hol- en bolvormige oeverwallen elkaar afwisselden. Ook op Ekenstein is dit spel van hoogteverschillen rondom de vijver nog herkenbaar. Daarentegen is de witte klaver al sinds lange tijd verdwenen.

Dat getwijfeld wordt aan de daadwerkelijke uitvoering van het hiervoor beschreven ontwerp, komt onder meer vanwege het bestaan van een tweede ontwerptekening, die eveneens wél gesigineerd, maar niet gedateerd is. Dit ontwerp is niet zozeer een aanvulling of een uitbreiding van het eerste ontwerp, maar een veel verdergaande interpretatie van de landschapsstijl op deze locatie. Ook van dit ontwerp kan een vermoedelijke datering worden gegeven dankzij een beschrijving van Abraham Jacob van der Aa in het *Aardrijkskundig Woordenboek der Nederlanden* uit 1843.

Hierin schreef hij over Ekenstein: *Dit buiten beslaat, met de daarbij behorende hoven, bosch en landen, 40 bund. grond. (...) In 1827 is het geheel vernieuwd en het oude plantsoen door nieuw vervangen. Het huis schijnt vroeger tot een ander einde gebezigd te zijn, zoo als voor eenige jaren nog kennelijk zichtbaar was aan een gedeelte der oude gebouwen, tot een schuur en veestallen ingerigt, die door den tegenwoordigen eigenaar, in het jaar 1823, wegens bouwvalligheid gesloopt werden. (...) Thans wordt Ekenstein in eigendom bezeten en des zomers bewoond door Jonkheer Mr. Willem Alberda, die des winters te Groningen woonachtig is en door wiens voorouders het reeds in het midden der vorige eeuw bezeten werd.* Deze eigentijdse beschrijving verschaft veel informatie over Ekenstein onder het beheer

van Willem Alberda. Zo werd in 1827 Ekenstein vernieuwd en het park opnieuw aangelegd. Enkele jaren daarvoor, in 1823, werden oude gebouwen gesloopt. Het tweede ontwerp dat Roodbaard maakte, kan zodoende omstreeks 1827 worden gedateerd. Deze ontwerptekening kent een aantal overeenkomsten met het eerste ontwerp, waaronder de beboste flanken, waarin een verfijnd stelstel van slingerende paden werd ontworpen. De regelmatige en halfronde slingervorm uit het eerste ontwerp maakte hier plaats voor een meer langgerekte vormtaal. Dit is eveneens herkenbaar aan de vormgeving van de vijverlob. Roodbaard heeft als het ware een labyrint van wandelpaden toegevoegd, waardoor een uitgebreide wandeling ontstond. De bezoeker kon zo gedurende langere tijd door het park dwalen.

Schetsanalyse van de zichtlijnen en perspectieven vanuit het huis in het tweede ontwerp van Roodbaard voor Ekenstein

Uitwerking van de groene elementen in het tweede ontwerp van Roodbaard voor Ekenstein, waarbij de moestuin nog intact is en er geen lobvormige vijver achter het huis aanwezig is.

Daar waar in de eerste ontwerp-tekening nog sprake is van een overgang en de landschapstijl gecombineerd werd met strakke, geometrische (contour)lijnen, is dit tweede ontwerp opgezet als een geheel. De slingerende wandeling in de bosrijke flanken, wordt in een vergelijkbare vormtotaal voortgezet in het middenterrein. Bovendien is het voorterrein (de gronden direct rond het huis) als een geheel opgenomen in het ontwerp. Dit komt tot uitdrukking in de gebruikte vormtotaal, in de toevoeging van kleine perken en een kleinschalig wandelpad en wordt versterkt door de vergraven grachten. Door de toevoeging van verschillende lobben werd de verbinding tussen het huis en overige delen van het park gemaakt.

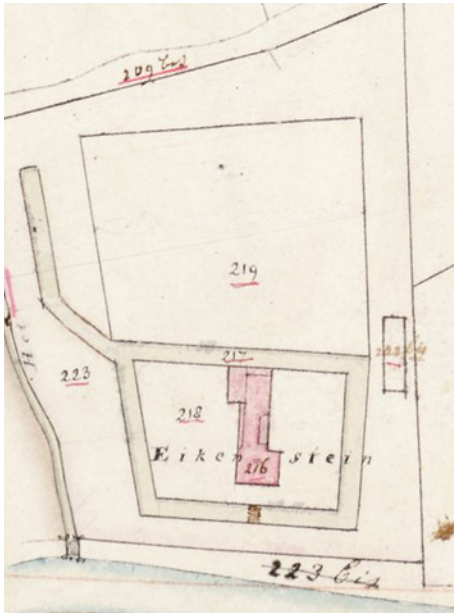
Op welke wijze dit gebied rondom het huis daadwerkelijk is uitgevoerd, is niet eenvoudig te achterhalen. In het centrale deel van de ontwerp-tekening is namelijk met potloodlijnen een tweede ontwerp

toegevoegd. Deze bestaat uit een grote wijziging van de moestuin, waar de centrale vijverpartij werd ingetekend. Logischerwijs waren deze aanpassingen het gevolg van aanpassingen aan het huis en specifiek de gewijzigde oriëntatie. Een analyse van deze ontwerpen onderstreept deze redernering, onder andere wanneer gekeken wordt naar het stelsel van zichtlijnen en perspectieven. Uitgaande hiervan is dit ontwerp mogelijk na de ingrijpende verbouwing in 1870 zijn uitgevoerd, toen onder meer een achterhuis gesloopt werd en een koepelkamer aan de westzijde werd gebouwd. In dat geval werden aangebrachte wijzigingen niet door Roodbaard, maar door een opvolger zijn gemaakt.

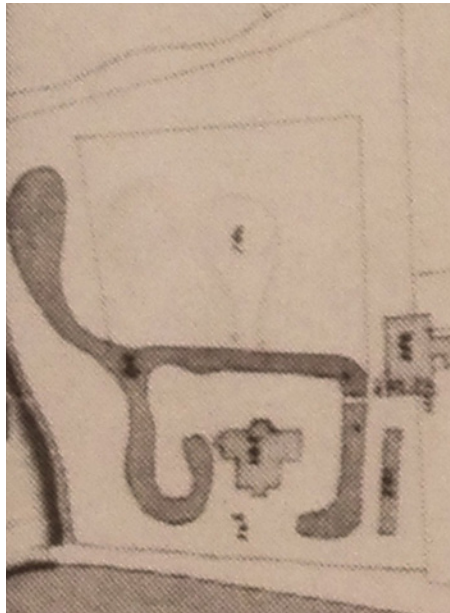
Periode omstreeks 1870

Willem Alberda stierf in 1869, waarna Ekenstein vererfde op zijn jongste zoon Willem Carel Antoon Alberda van Ekenstein (1825-1903) die getrouwd was met Elisabeth Sophia Rengers (1825-1888).

Ook dit echtpaar heeft veel veranderingen doorgevoerd. In 1870 lieten zij het huis verbouwen en voegden daarmee een nieuwe laag in de neogotische bouwstijl toe. Uit het bewaard gebleven *Bestek en Voorwaarden voor de aan- en verbouw van Ekenstein* worden de werkzaamheden duidelijk. Aanbesteed werd: het afbreken van het achterste gedeelte van het huis, tezamen met het bouwen van een koepelkamer aan de westzijde van de voorgevel en een (nieuw) achtergebouw met daarin diverse kamers, waaronder de provisie- en meidenkamer, keuken en mangelkamer, maar ook de zaal en bibliotheek. Op de bovenverdieping werden slaap- en logeerkamers aangelegd. Voor de verbouw van het huis werd gebruik gemaakt van bouwmaterialen afkomstig van de vele vervallen en afgebroken Groninger borgen. Ook werden gebrandschilderde ramen uit Groninger kerken toegevoegd. Bekend is dat de civiel ingenieur H.J.H. Groneman deze

Ekenstein op het Kadastraal Minuutplan 1811-1832, opgemeten en ingetekend 1819

Ekenstein op het hernieuwde Kadastraal Minuutplan 1881

verbouwing leidde, waarvoor de kosten f40.000,- bedroegen. Over werkzaamheden met betrekking tot de parkaanleg is niets bekend. Wel moet de afbraak van het achterste gedeelte van het huis en de hierop volgende verbouwing tot aanpassingen hebben geleid. Zeker ook omdat het huis als gevolg van de verbouw een sterkere oriëntatie kreeg op de achterzijde en daarmee op het park. Hiermee houdt de eerder genoemde mogelijkheid verband, waarin wordt benoemd dat de in de tekening van Roodbaard aangebrachte potloodlijnen rondom het huis een gevolg zijn van de aanpassingen in 1870 en daarmee dus niet van zijn hand zijn.

Een hernieuwd Kadastraal Minuutplan uit 1881 geeft voor het eerst een gedetailleerd beeld van het nieuwe huis. Op de kaart staan bovendien nog enkele andere aanpassingen die hebben plaats gevonden ten opzichte van de situatie in 1819. Zo is met behulp van contourlijnen ook de centraal gelegen vijverpartij afgebeeld. Opmerkelijk is dat deze vijver niet donker gearceerd is, zoals wel het geval is bij het vergraven grachtenstelsel. Ook dit grachtenstelsel is gewijzigd; ten opzichte van het kaartbeeld uit 1819 is een vergraving

zichtbaar. Ook ten opzichte van het tweede ontwerp van Roodbaard zijn de grachten gewijzigd. In dit ontwerp was het stelsel nog als een gesloten watersysteem rondom het huis bedacht. Op de kaart uit 1881 is zichtbaar dat een deel van het water aan de zuidzijde gedempt is. De verplaatsing van de ingang van de oostzijde naar de zuidzijde zal hiervan ongetwijfeld de aanleiding zijn geweest.

Gronden van nut en vermaak

Het kadastrale minuutplan en ook de latere ontwerptekeningen van Roodbaard maken duidelijk dat er in het park naast 'gronden voor vermaak' ook nog altijd een aanzienlijke ruimte beschikbaar was voor 'nutsgronden', zoals moestuinen en boomgaarden. Deze gronden waren belangrijk voor de mate van zelfvoorziening en waren om deze reden veelvuldig bij borgterreinen te vinden. Binnen het ideaal van de landschapstijl, waarin teruggekeerd werd naar het landelijke en waarin het platteland werd verheerlijkt, werden deze nutsgronden bovendien te midden van de gronden voor vermaak opgenomen. Ook groeide de aandacht voor nieuwe gewassen, innovatieve productiemethoden en soortenleer.

De opeenvolgende eigenaren van Ekenstein hadden hier eveneens aandacht voor, zoals onder andere blijkt uit de beschrijving van de Reinette van Ekenstein in *De Nederlandsche Boomgaard naar de natuur afgebeeld en beschreven* uit 1868. Over deze appelsoort staat onder meer geschreven: 'gewonnen op het landgoed Ekenstein bij Appingedam door wijlen Jonkheer O.R. Alberda van Ekenstein, die in der tijd enthout heeft afstaan aan de vroegere firma H. Ottolander en zonen te Boskoop; door deze laatste is de soort veel verspreid. De afgebeelde vrucht is, door den tegenwoordigen eigenaar van het landgoed, van den oorspronkelijken boom afgenomen en aan onzen teekenaar toegezonden.' Bij herstelwerkzaamheden in 1966 is nog een dergelijke appelboom gevonden.

Niet alleen van Onno Joost Alberda van Ekenstein, maar ook van zijn latere opvolger Willem Alberda is bekend dat hij zich bezig hield met de aanplant van verschillende plantsoorten. Zo was Ekenstein een van de locaties waar op verzoek van de heren G. Vrolijk, A. Numan, H.C. van Hall en A Brandts in 1846 geëxperimenteerd werd met verschillende aardappelzaden. Het verslag hiervan is bewaard gebleven, waarin wordt beschreven dat op 'de zavelige kleigrond op Ekenstein onder Appingedam, door jhr. Mr. W. Alberda van Ekenstein de volgende zaden werden beproefd: Zaad uit Bamberg, witte Saksische, Vroege Engelsche, Witte vroege van Algiers, nieuwe Howards en Engelsche met kool enz. vermengd.'

Reinette van Ekenstein, uit de Nederlandsche Boomgaard, 1868

Periode na 1903

Na het overlijden van Willem Carel Antoon in 1903 kwam gedurende de eerste decennia van de twintigste eeuw een einde aan het tijdperk van de Alberda's van Ekenstein op deze buitenplaats aan het Damsterdiep. Ekenstein vererfde op zijn zoon Willem Alberda van Ekenstein (1857-1923) die gehuwd was met Henriette Jacoba Herbig (1858-1937) en in Groningen de functie van president van de arrondissementsrechtbank bekleedde. Na zijn overlijden in 1923, werden Willems kinderen Anna Christina Alberda van Ekenstein (1889-1976) en Willem Carel Antoon Alberda van Ekenstein (1900-1966) de nieuwe eigenaren. Ze gebruikten Ekenstein niet zoals hun voorvaderen hadden gedaan, maar probeerden het huis te verhuren. Dit bleek niet eenvoudig; ondanks diverse advertenties in lokale kranten bleef Ekenstein vanaf 1933 onbewoond. Dit had grote gevolgen voor het gehele ensemble van huis en parkaanleg. Het geheel raakte langzaam in verval. Dit merkte ook buurman, dhr. Van Veen van de Tichelfabriek Rusthoven, die in een brief aan de Stichting Het Groninger Landschap schreef:

"Bij dezen ben ik zoo vrij Uwe aandacht te vestigen op het feit dat het bosch van het landgoed Ekenstein het in deze dagen weer danig moet ontgelden. Hier zijn nl. de laatste dagen 4 boomen gekapt, terwijl er achter bij den voorm. hertenkamp nog een 17-tal zullen volgen. Dit gaat nu reeds eenige jaren zoo, en er wordt niets weer aangeplant, het is zuivere rooibouw. Waar dit het eenige bosch in de provincie Groningen is, dat er nog over is op de klei (...) zou het zeer te betreuren zijn dat dit bosch langzaam maar zeker aan rooibouw zou te offer vallen."

Hiermee bracht Van Veen de achteruitgang van het parkbos definitief onder de publieke aandacht. Het Groninger Landschap richtte zich namelijk in 1938 in een brief tot de gemeente Appingedam, waarin de verslechterde situatie werd beschreven: *"Het in uw gemeente gelegen landgoed Ekenstein is een der weinig fraaie*

Bloemenperken bij de voorgevel van Ekenstein, z.j.

Ekenstein aan het Damsterdiep, 1898

Vogelvluchtperspectief met zicht op het huis, het achterliggende parkbos en de beboste flanken

buitenverblijven in het Groningerland, waar het omringende Bosch tot voor korten tijd niet aan den houtkooper ten offer was gevallen.

Naar ons evenwel is gebleken dreigt thans langzaam maar zeker ook de ondergang van Ekenstein zicht te voltrekken. Voor korten tijd werden weer 49 boomen gekapt, waaronder zeer zwaar hout zonder gebreken (zoo werd een boom gekapt, die blijkens zijn jaarringen meer dan 140 jaar oud was). De geheele middelsingel werd platgeslagen en in het achtergedeelte van het park werd een lichte plek gemaakt." Tevens werd in de brief aan het college van de gemeente Appingedam verzocht om leiding te nemen bij het behoud van het bosch. Hierop volgde in 1946 het besluit van het college om het landgoed te kopen. De kosten hiervan bedroegen f 36.000,-, een bedrag dat aangevuld werd tot f 50.000,- waarin ook de kosten voor herstel en vernieuwing begrepen waren. Appingedam motiveerde de aankoop in een brief aan de commissaris van de Koningin van Groningen als volgt:

"tot dit plan zijn wij gekomen om het bewuste landgoed voor ondergang te bewaren. De vraag of bedoeld belangrijk genoeg moet worden geacht voor overname door de overheid moet bevestigd worden beantwoord. (...) Heeft het gebouw zelve geen belangrijke historische waarde, dan toch heeft het landgoed zelve én wegens zijn oorsprong én door zijne bewoners bekendheid gekregen in de geheele streek en moet zij dus – door een en ander – van plaatselijke en historische en geografische beteekenis worden geacht. Deze beteekenis heeft het vooral door het bosch om en achter het huis gelegen. In deze omgeving is zeer weinig bosch, waardoor het landgoed vooral in de zomer veel in trek is."

Bijzondere waarde werd dus gehecht aan het behoud van het parkbos. De aanwezigheid van opgaand hout was uniek geworden in deze omgeving. Mede daardoor was de plek bij de bevolking zeer geliefd. De gemeente Appingedam had het plan om het geheel van huis en park een

Ekenstein op het Bonneblad omstreeks 1900

Ekenstein op de topografische kaart 1970 met de uitbreidingen eveneens zichtbaar is de noordelijk gelegen N360

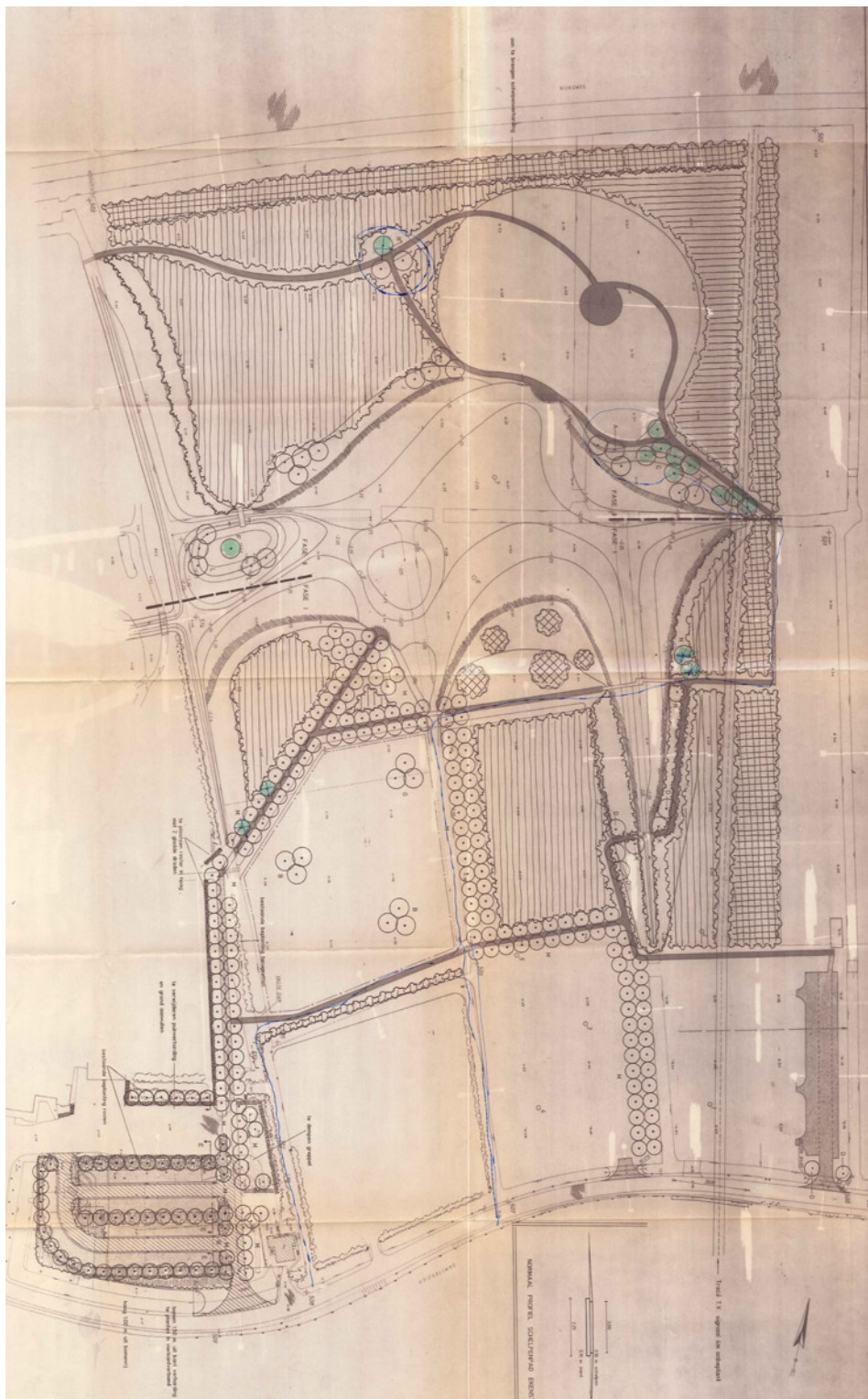

Ekenstein op de topografische kaart 1990 met de oostelijke uitbreiding

culturele bestemming te geven. Nadat dit niet lukte werd in het gerestaureerde huis een hotel gevestigd, waarvoor het geheel in 1981 werd uitgebreid met een moderne aanbouw, gesitueerd in het voorterrein van het historische parkbos.

Halverwege de twintigste eeuw werd begonnen met werkzaamheden in het park: een nieuwe vijver werd gegraven, gazons en beplanting werden ingeplant en paden werden hersteld. Bovendien werd de hertenkamp teruggebracht. Grootschalige herstelwerkzaamheden vonden vervolgens plaats aan het begin van de jaren zestig. Aanleiding hiervoor was een plan tot uitbreiding, maar al snel bleek dat het oude, bestaande parkbos aanzienlijk verwaarloosd was. Om de uitbreiding beter aan te laten sluiten werd tegelijkertijd overgegaan tot een reconstructie van het parkbos, onder uitvoering van Grontmij. Er werd veel hout gerooid, gazons werden uitgebreid en open ruimten werden afgewisseld met bosranden. Het park kreeg onder meer verharde paden en meer speellocaties; zo werd de kinderboerderij hersteld en uitgebreid, vonden werkzaamheden aan de hertenkamp plaats en werd een speelweide en -tuin toegevoegd. Op verschillende kaarten uit deze tijd is goed te zien dat het labyrint van paden, zoals dat door Roodbaard ontworpen, gedeeltelijk werd rechtgetrokken en gedeeltelijk werd opgeheven.

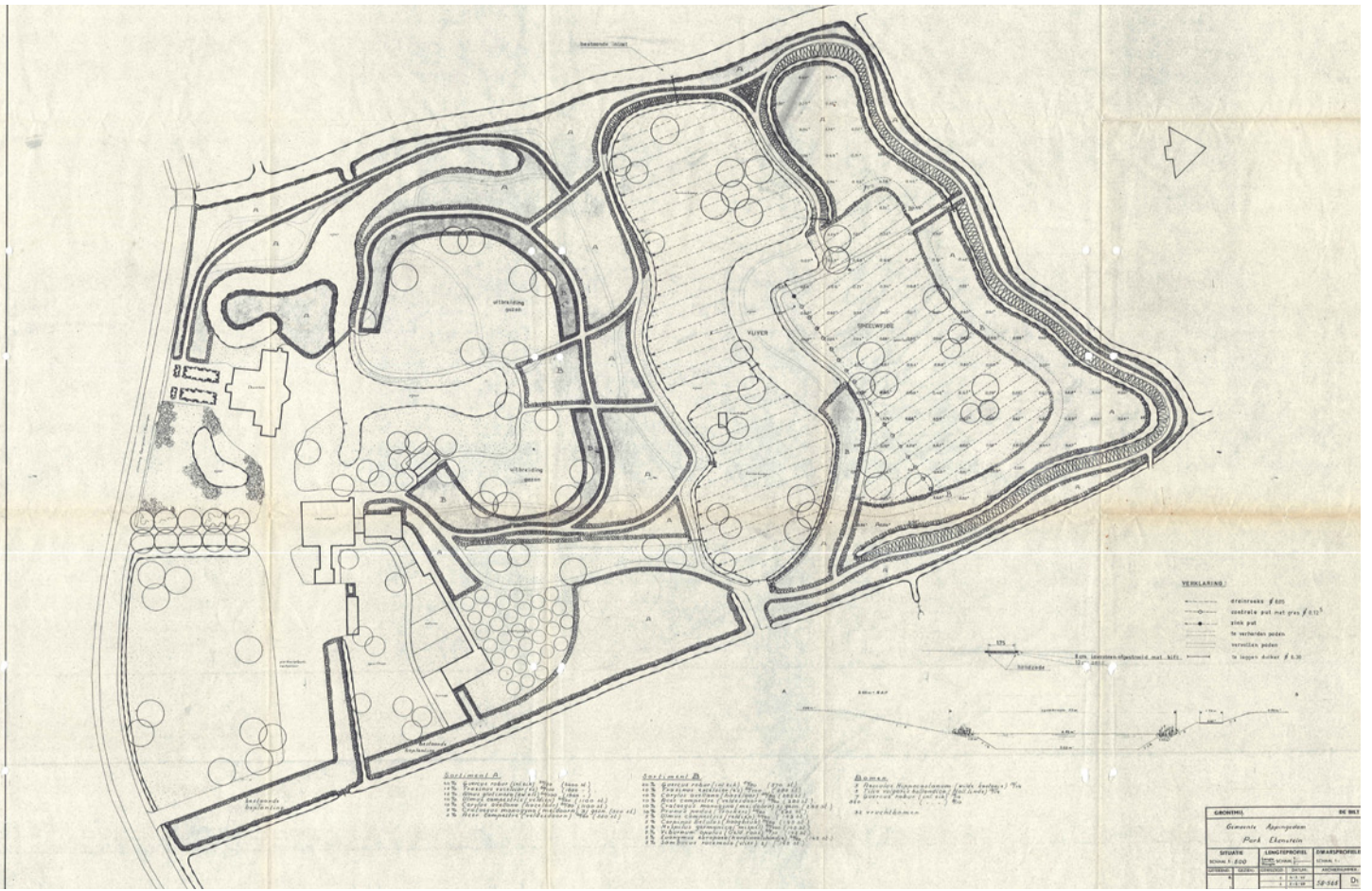
Ook het noordelijk deel van het park, het centrale terrein tussen de oude flanken, werd in deze periode aangepast. Hier werd een vijver aangelegd, een hertenkamp en een speelweide ontworpen. Toen al werd gesproken dat deze werkzaamheden een goede basis zouden vormen voor een verdere uitbreiding. Deze vond plaats in de jaren '80, waarbij mogelijkheden geboden door de ruilverkaveling en een extra werkgelegenheidsprogramma van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid werden gebundeld en het park aan de oostzijde aanzienlijk werd vergroot. Opvallende onderdelen van dit deel van het park zijn de uitgestrekte

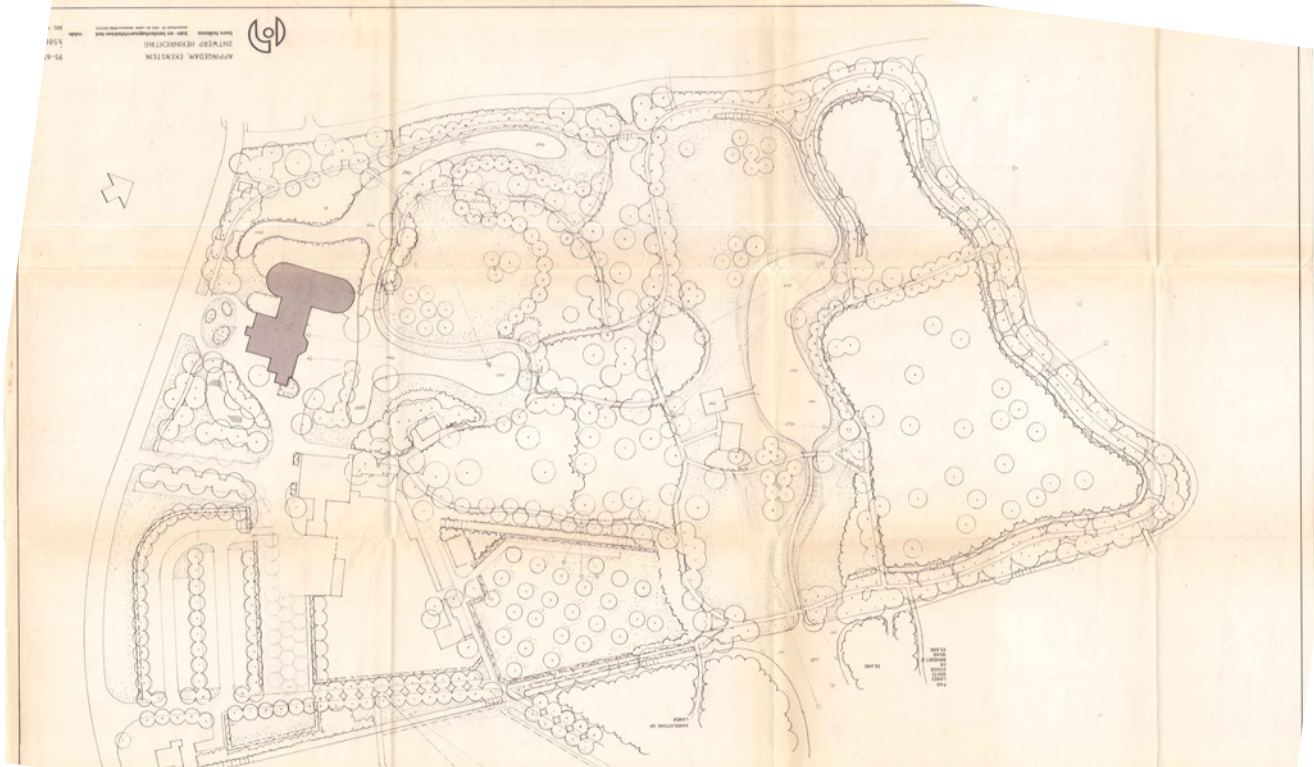
Plan voor uitbreiding Ekenstein, Grontmij 1986

vijverpartij, waarlangs een wandelroute is aangelegd, en de hoogte waarop een uitzichtpunt werd aangelegd. In het kader van een kunstproject werd in 1994 het kunstwerk Bank op de heuvel aangekocht. Dit rode kunstwerk is nog altijd aanwezig. In 1995 vond naar ontwerp van Buro Hollema een herinrichting van

het landschapspark en parkbos plaats, waarbij een nieuw beplantingsplan werd opgesteld. Belangrijke punten van dit plan waren onder andere: het behoud van de eikensingel rondom het parkbos, het aanplanten van opgaande bomen langs paden en het verbinden van het oude park met de nieuwe uitbreiding.

Plan voor Ekenstein, Grontmij 1960

Ontwerp herinrichting Ekenstein, Buro Hollema 1995

TONEN VAN EEN TIJDPERK

Situatie voor 1819 (Kadastraal Minuutplan)

- noord-zuid georiënteerd huis
- geometrisch grachtenstelsel met zijarm
- aanzet eerste verlandschappelijking in de flanken van het noordelijke perceel (introductie van de wandeling)
- boomgaarden en moestuinen

Situatie na 1819

- verbouw van het huis (sloop bijgebouwen)
- grootschalige vergraving van grachten
- volledige transformatie in de landschapsstijl (naar ontwerp van L.P. Roodbaard ca. 1827)
- behoud van nutsgronden (boomgaard en moestuin)

Topografische Militaire Kaart 1864

Situatie na 1870

- grootschalige verbouw van het huis (sloop achterhuis, aanbouw koepelkamer)
- aanpassingen aan voorterrein
- graven van de vrijver aan noordzijde

Chromotopografische kaart 1912

Situatie na 1950

- toevoeging van vijverpartij, hertenkamp en dierenweide
- aanleg N360 - noordelijke begrenzing van het park
- verandering van eigendom en functie
- herstelwerkzaamheden in het park (rechttrekken en aanpassen van bestaande paden)

Topografische kaart 1950

Situatie na 1986

- grootschalige uitbreiding met recreatiegebied aan noord-oostzijde van het park
- inbreiding van gebouwen in het park
- toevoeging van gebruikers en functies

Topografische kaart 2017

3. HUIDIGE SITUATIE

Drukke op het kunstwerk Bank op de Heuvel, Erna Nijman (aangekocht door de gemeente Appingedam in 1994)

Het landschapspark van Ekenstein heeft ook in de huidige tijd nog een belangrijke functie. Het 'bos' is een hoog gewaardeerd wandelronde voor veel mensen in de omgeving. Behalve deze algemene wandelaar heeft het park nog diverse andere gebruikers, betrokkenen en omwonenden.

Hotel Ekenstein en kinderboerderij

Het hoofdgebouw, schathuis en direct omliggende gronden behoren niet tot het eigendom van de gemeente Appingedam, maar zijn particulier bezit. In het hoofdgebouw en de naastgelegen uitbreiding is een hotel gesitueerd. Ook de uitgebreide parkeervoorzieningen en de gronden waarop de kinderboerderij en speelvoorzieningen zijn gesitueerd, behoren tot dit particuliere eigendom. Voor de hotelgast is de situering naast het landschapspark een bijzondere aanvulling op het verblijf. Ook het restaurant trekt diverse bezoekers die het gebruik van de

horecagelegenheid combineren met een wandeling door het park.

De aanwezigheid van de kinderboerderij en speelvoorzieningen resulteert in een continue vorm van bedrijvigheid. Het beheer en onderhoud hiervan wordt verzorgd door Stichting NOVO en het Eemsdeltacollega. Dit wordt uitgevoerd door leerlingen en vrijwilligers.

Vaargroep Ekenstein

Sinds de jaren '80 van de twintigste eeuw maakt de vaargroep Ekenstein gebruik van de vijver in het noordelijke deel van het park. Met de gemeente is in 1986 overeengekomen dat de vaargroep gebruik kan maken van een gedeelte van het park (ingericht als haven) en van een gebouw. In 2005 is de gebruiksovereenkomst voor een perceel met opstallen (het voormalig educatief centrum), te gebruiken als opslag- en werkruimte, van kracht gegaan.

Bijental

In de twintigste-eeuwse uitbreiding is in een bebost perceel een bijental gesitueerd. In 2005 is dit perceel met opstal door de gemeente Appingedam in gebruik gegeven aan de Vereniging tot bevordering der Bijenteelt.

Camping

Buiten de eigendomsgrenzen van de gemeente Appingedam, direct tegen de twintigste-eeuwse uitbreiding, is camping Ekenstein gesitueerd. De camping heeft een vergunning voor maximaal 105 standplaatsen (inclusief jaarplaatsen), 6 blokhutten en enkele voorzieningen. Net zoals voor de hotel- en restaurantgasten geldt, is ook voor de campinggasten de situering naast het landschap- en recreatiepark een bijzondere aanvulling op het verblijf.

Ekenstein opgedeeld in 4 deelgebieden op de Hillshade 2018

In de laatste jaren is het beheer van de gemeente Appingedam hoofdzakelijk gericht geweest op noodzakelijk onderhoud, waardoor er in de huidige situatie sprake is van verdichting als gevolg van onderbegroeiing. Ook is achterstallig onderhoud zichtbaar in de huidige staat van diverse paden, het meubilair en de waterpartijen.

De waardevolle negentiende-eeuwse structuren, die onder andere door Roodbaard werden aangelegd, zijn wel

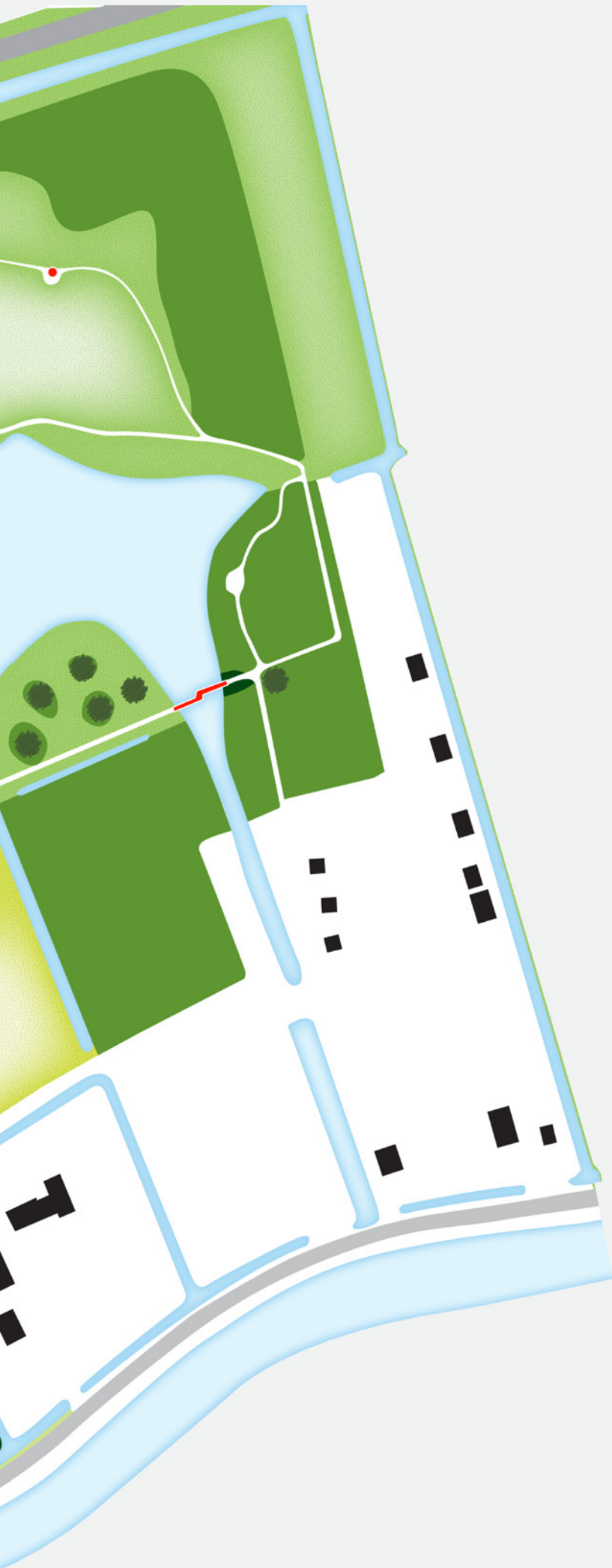
grotendeels bewaard gebleven. Dit betreft onder andere het structuurbepalende reliëf en de waterpartijen. Ondanks verdichting en enige verwaarlozing is de onderliggende structuur dus nog aanwezig. Dit wordt niet alleen ter plaatse bevestigd, maar ook op basis van het kaartbeeld Hillshade, afkomstig van het Actueel Hoogtebestand Nederland, zoals zichtbaar is op de hier afgebeelde kaart.

Aangezien het huidige park het resultaat is werkzaamheden die in verschillende

periode plaatsvonden, heeft het een sterk wisselend karakter. Om deze reden is gekozen om voor het toekomstbeeld en het maatregelenplan uit te gaan van 4 deelgebieden. Voorafgaand aan het opstellen hiervan, is een inventarisatie uitgevoerd van de huidige situatie. Op de volgende pagina's is hiervan het totaalbeeld en een impressie per deelgebied toegevoegd.

HUIDIGE SITUATIE

Gebouwen

- A Landhuis, hotel-restaurant
- B Schathoes
- C Stallen Kinderboerderij
- D Opslagruimte tbv Vaargroep
- E Schuur
- F Bijenstal

Water

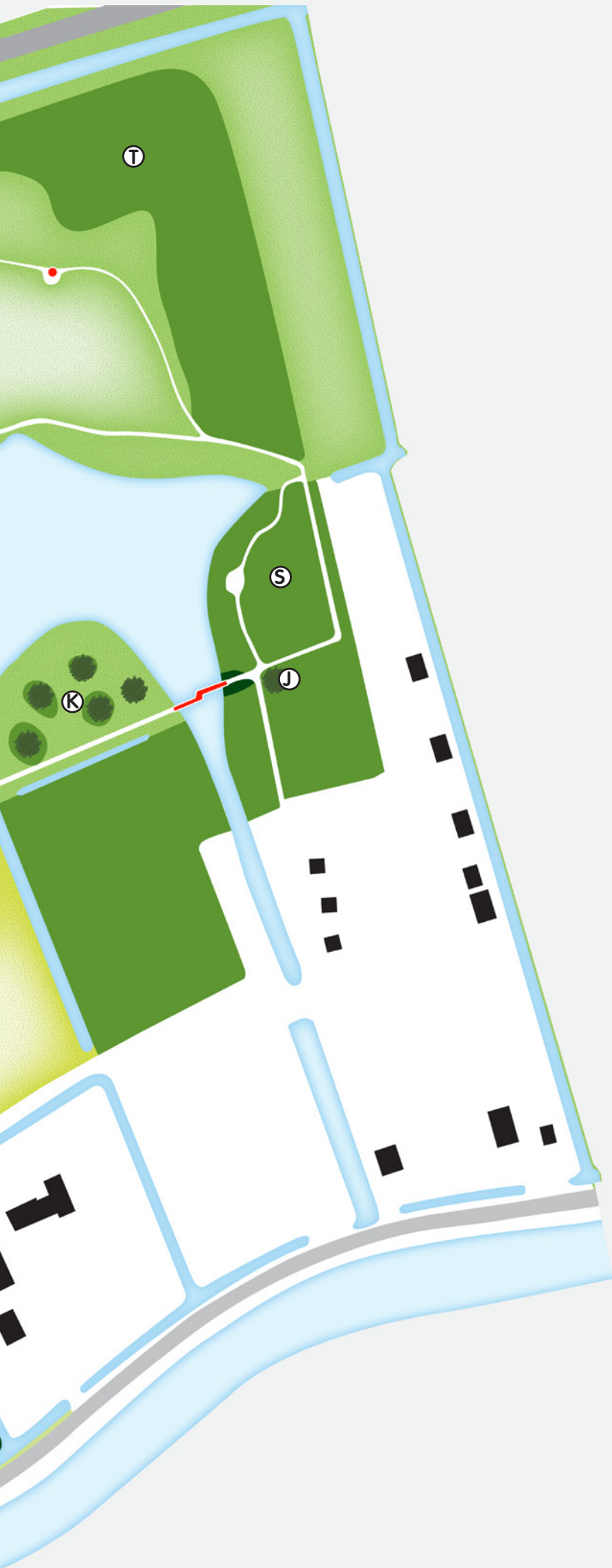
- 1 Landschappelijke vijver
- 2 Vijver parkbos
- 3 Westelijke watergang
- 4 Dijk met sloten
- 5 Oostelijke watergang
- 6 Grote Vijver
- 7 Poel hertenkamp

P Parkeren

- Bouwwerken
- Bruggen
- Haven
- Vijver
- Gazon
- Ruig gras
- Weiland
- Plantvakken voorterrein
- (Eiken)singel
- Parkbos
- Lindebos
- 20ste-eeuws uitbreidingsbos
- Solitaire bomen
- Wandelpad

HUIDIGE SITUATIE - BOS EN SOLITAIRE BOMEN

Solitair en boomgroepen

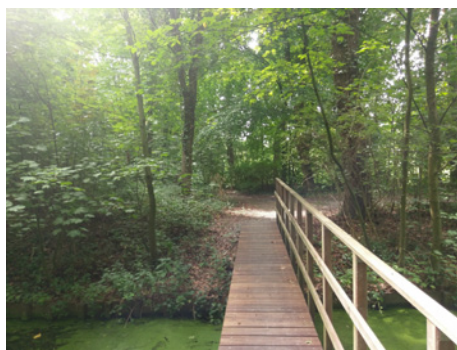
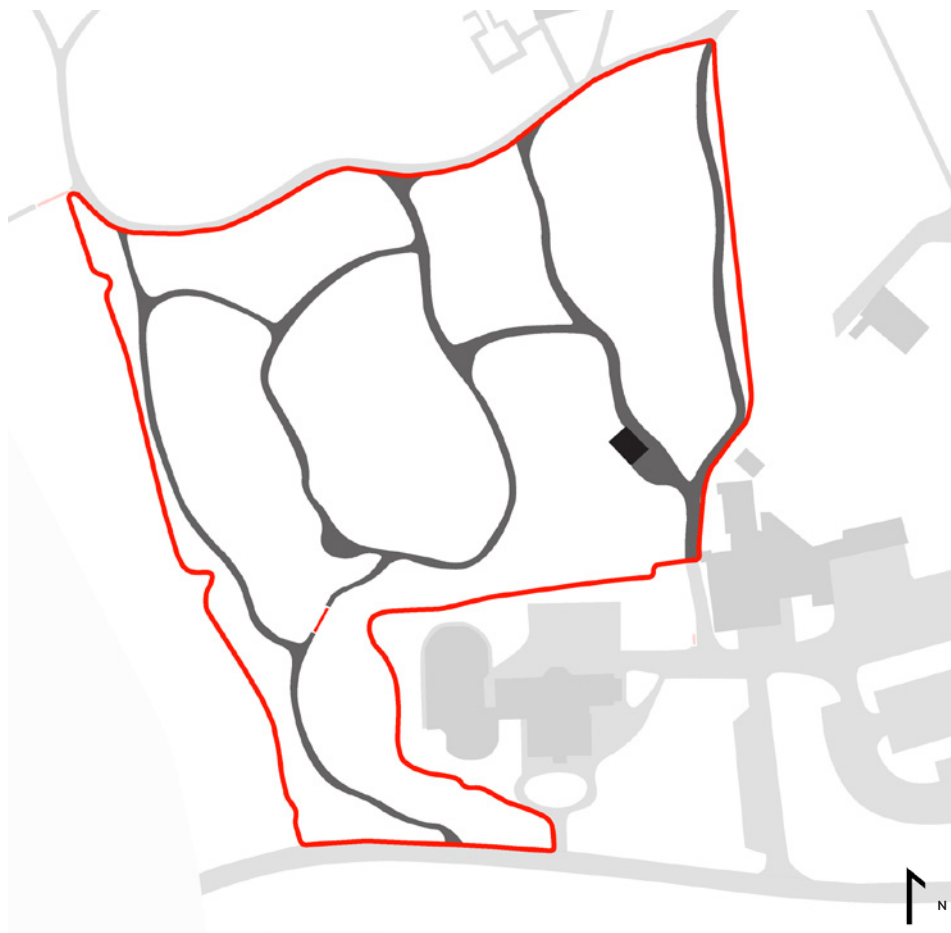
- A. Kastanje
- B. Zilveresdoorn
- C. Veldesdoorn
- D. Rode beuk
- E. Walnoot
- F. Treurwilg
- G. Es
- H. Eik
- I. Beuk
- J. Populier
- K. Schietwilg
- L. Linde
- M. Vleugelnoot
- N. Kustmammoetboom
- O. Trompetboom

Lanen en bos

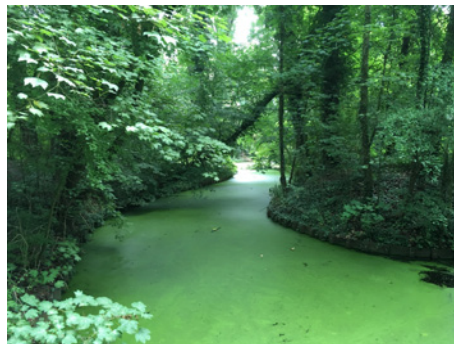
- P. Eikenbosje
- Q. Eiken en essenbos
- R. Essen en hazelaarbos
- S. Gemengd bos
- T. Gemengd bos – overwegend wilg
- U. Hollandse Linde
- V. Eikenlaan
- W. Lindenlaan

DEELGEBIED I LANDSCHAPSPARK

PADEN, BOUWWERKEN EN MEUBILAIR

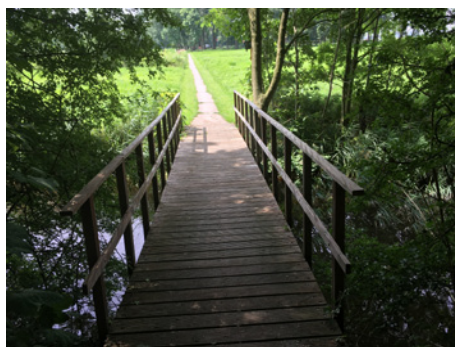

BEPLANTING EN WATER

DEELGEBIED II PARKBOS

PADEN, BOUWWERKEN EN MEUBILAIR

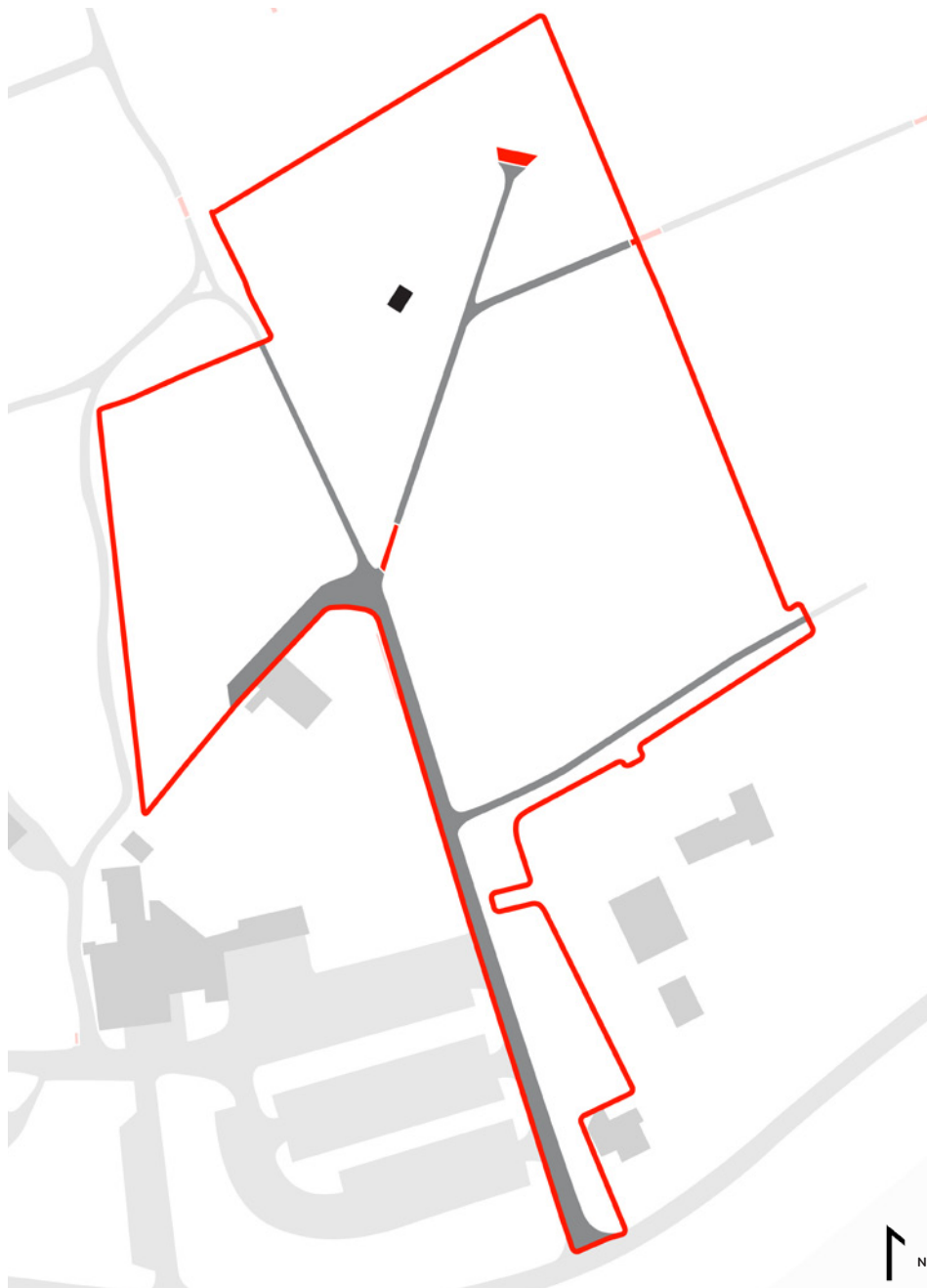

BEPLANTING EN WATER

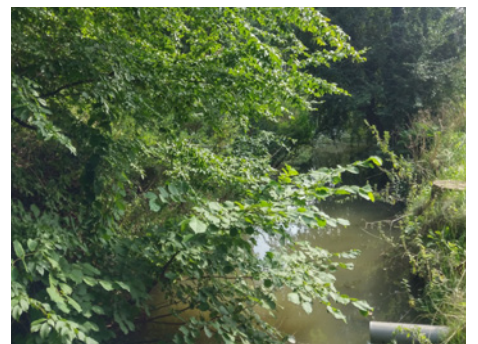
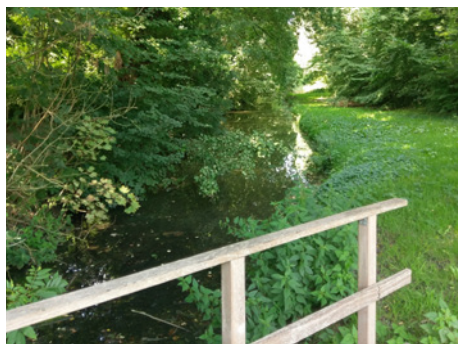
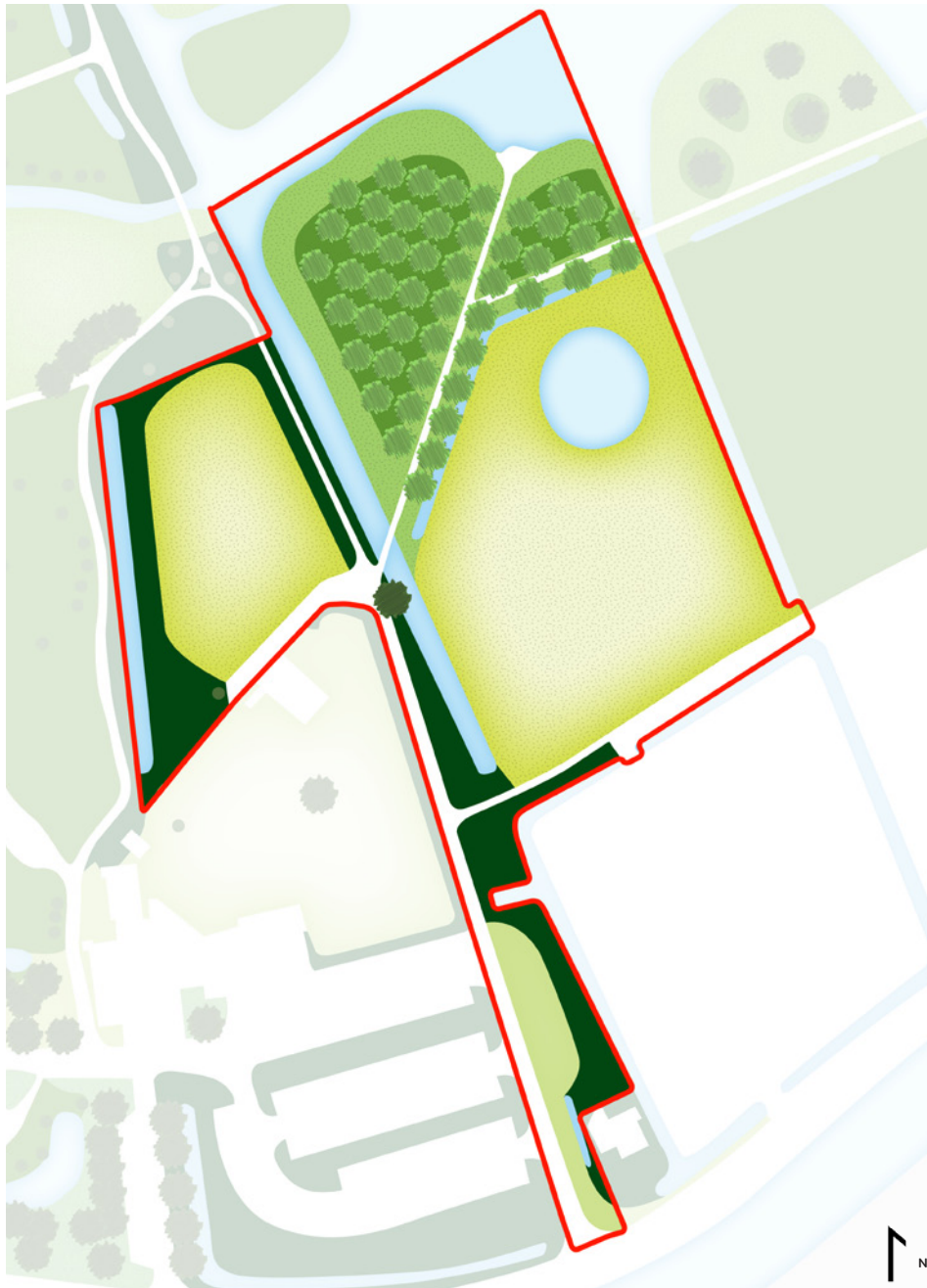

DEELGEBIED III KINDERBOERDERIJ

PADEN, BOUWWERKEN EN MEUBILAIR

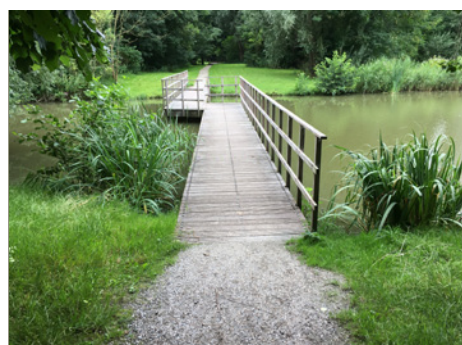

BEPLANTING EN WATER

DEELGEBIED IV VIJVERBOS

PADEN, BOUWWERKEN EN MEUBILAIR

BEPLANTING EN WATER

4. TOEKOMSTBEELD

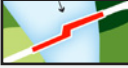

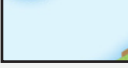
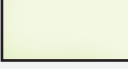
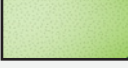

Gebouwen

- A Landhuis, hotel-restaurant
- B Schathoes
- C Stallen Kinderboerderij
- D Opslagruimte tbv Vaargroep
- F Bijenstal

Water

- 1 Landschappelijke vijver
- 2 Vijver parkbos
- 3 Westelijke watergang
- 4 Dijk met sloten
- 5 Oostelijke watergang
- 6 Grote Vijver
- 7 Poel hertenkamp

P Parkeren

- Bouwwerken
- Bruggen
- Haven
- Vijver
- Gazon
- Ruig gras
- Weiland
- Plantvak voorterrein
- Monumentale singel
- Parkbos
- Lindebos
- 20ste-eeuws uitbreidingsbos
- Solitaire bomen
- Wandelpad
- Zichtlijn

DEELGEBIED I LANDSCHAPSPARK

- Plangrens
- Bestaande situatie

Toelichting Toekomstbeeld

De gelaagde aanleg van het landschapspark van landgoed Ekenstein door de eeuwen heen is nog altijd voelbaar. Uitgangspunt voor het toekomstbeeld is dan ook deze tijdslagen weer beleefbaar en zichtbaar te maken. Dit betekent voor het 19e eeuwse parkbos (rijksmonument) dat de karakteristieke kenmerken en de aanleg naar ontwerp van Roodbaard uitgangspunt zijn. Het vijverbos ten oosten van het landschapspark is aan het einde van de jaren tachtig van de vorige eeuw aangelegd als recreatiepark. Hiervoor geldt dat de oevers langs de grote vijver bij uitstek geschikt zijn voor recreatief gebruik.

Versterken van het verhaal uit het verleden

Dit uitgangspunt is leidend voor het toekomstbeeld. Ekenstein is naast de Fraeylemaborg een van de fraaiste landschapsparken uit de collectie van Roodbaard, die in Groningen nog aanwezig zijn en is om deze reden ook beschermd als rijksmonument. Het noordelijke deel, met de eikensingel, is het oudste deel en dateert van voor 1819. Om zowel de erfgoedwaarde als de ecologische waarde te versterken wordt voorgesteld om een deel van de wandelpaden hier te verwijderen en alleen de rondgang van de eikensingel als wandelroute te behouden. Daarmee kan het bosgedeelte, dat vanaf halverwege de 20ste eeuw is aangelegd, een grotere natuurwaarde ontwikkelen. De brug over de vijver kan in de toekomst worden verplaatst om een aantrekkelijkere verbinding met het vijverpark te creëren.

DEELGEBIED II PARKBOS

- Plangrens
- Bestaande situatie

Herstel landschapspark van L.P Roodbaard

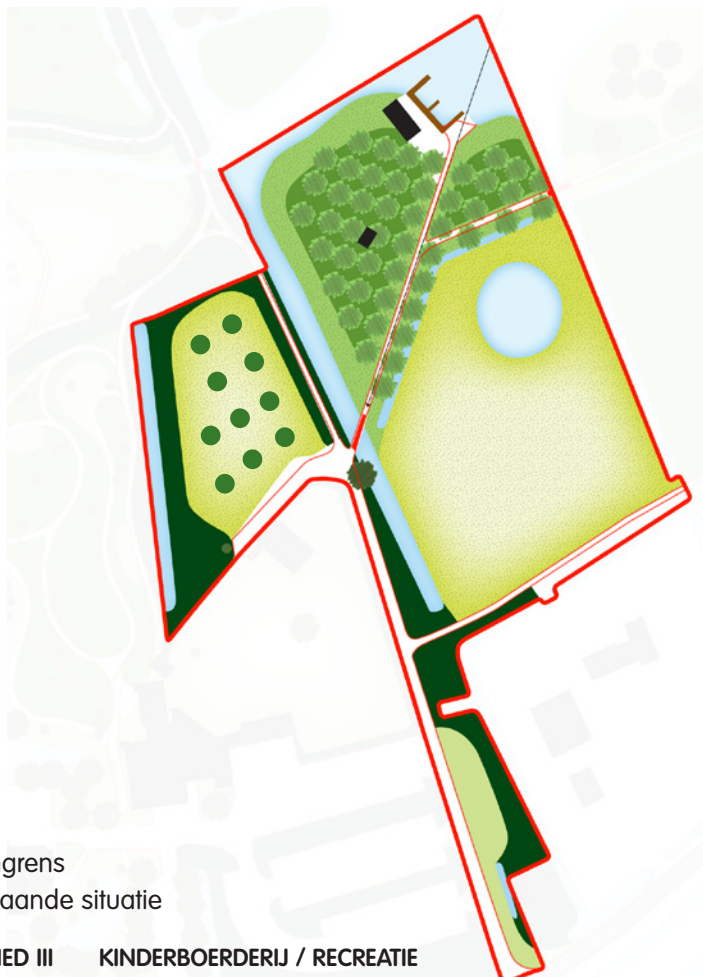
Voor het parkdeel bij het huis vormt de padenstructuur volgens de ontwerptekening van Roodbaard uit 1827 de inspiratie. Deze padenstructuur is nog te herleiden uit reliëfkaarten van het Actueel Hoogtebestand Nederland. De paden lopen als een labyrint om de vijver. Deze ontwerpgedachte, waarbij er een eindeloze wandeling ontstaat, paste Roodbaard veelvuldig toe in zijn ontwerpen bijvoorbeeld bij Stania State in Oenkerk. De ruimtelijke kwaliteit en beleving van het fraaie reliëf en de vijverpartij is daarbij uitgangspunt.

Versterken van het recreatieve gebruik

Uitgangspunt is dat er een scheiding komt in het cultuurhistorische en ecologische waardevolle parkbosgebied en het recreatiepark. Hiervoor is het van belang dat de schuren van de Vaargroep net als de steigers voor de boten, die in het monumentale parkbos zijn gelegen, worden verplaatst naar de grote vijver in het recreatiebos ten noordoosten van de kinderboerderij. Daardoor ontstaat er een meer actieve plek bij de kinderboerderij, die goed bereikbaar is vanaf het parkeerterrein.

Versterken van een natuurlijke bosvegetatie

De noordzijde van de grote vijver kan door extensiever beheer ontwikkeld worden als een natuurlijk bos, waarbij in de komende jaren ingegrepen moet worden door het verwijderen van de vele wilgen die zijn geplant.

— Plangrens
- - - Bestaande situatie

DEELGEBIED III KINDERBOERDERIJ / RECREATIE

— Plangrens
- - - Bestaande situatie

DEELGEBIED IV VIJVERBOS

LITERATUUR

- I.J. Botke en H. MAring, *Woellust en Welgelegen. Tuinen en tuinieren in Groningen*, Groningen 2010
- *De Nederlandsche boomgaard. Beschreven en uitgegeven door het bestuur der vereniging tot regeling en verbetering van de vruchtsoorten te Boskoop, met afbeeldingen naar de natuur door S. Berghuis*, Groningen 1868
- W.J. Eelsema, 'Het landgoed Ekenstein', in: *Ons eigen land*, nr. 7, 1956, 29-33
- W.J. Formsma, R.A. Luitjens-Dijkveld Stol, A. Pathuis, *De Ommelander borgen en Steenhuizen*, Assen, 1973
- J. H. Kruijer, 'Aantekeningen bij een kaart anno 1724 van het landgoed Ekenstein', in: *Groningse Volksalmanak* 1963, 105-114
- E. van der Laan en W. Ottens, *Roodbaards Rijkdom. Landschapsparken 1800-1850 Friesland, Groningen, Drenthe*, Rotterdam 2012
- NO.ORDPEIL, Libau, *Levend erfgoed aan het Damsterdiep. Cultuurhistorische en archeologische verkenning, ontwikkelingsmodel met beeldkwaliteit*, Groningen/ Sneek 2016
- H.M.J. Tromp, *Ekenstein bij Appingedam*, Zeist 1982
- E.O. van der Werff en J.K.C. Bieleveld, *Ekenstein in de 19de eeuw*, z.p. 1996

ARCHIEVEN

GRONINGER ARCHIEVEN

2063 Familie Alberda van Ekenstein, 1649 - 1913 (1945)

62 Bestek en voorwaarden voor aanbouw en verbouw van Huize Ekenstein te Tjamsweer, 1870

625 Menkemaborg en Dijksterhuis (2), 1526 - 1900

80 Akte van overdracht na verkoop bij executie ter voldoening van de schuldeisers van de ontvanger Eeks door stadhouder en hoofdmannen van Stad en Lande aan Luit en Jan Dorenbusch, echtelieden, van de borg Ekenstein cum annexis, gelegen onder Tjamsweer, met de daarbij behorende 32 grazen, alsmede van 5 grazen gelegen onder Schildwolde en 5 grazen onder Hellem, 1724

1464 Familie Quintus (1), 1491 - 1961

62 Akte van scheiding betreffende de nalatenschappen van Onno Joost Alberda en Anna Maria Hora e.l., alsmede van Johanna Wilhelmina Alberda

2186 Familie Modderman, 1635 - 2000

87 Stukken betreffende de verkoop door Harm Alring en zijn vrouw Trijntje Derx Modderman, Jan T. Modderman en zijn vrouw Ettje Derks Modderman en Jan Gerrits Beerta aan O.J. Alberda van de borg Ekenstein onder Tjamsweer, 1754

98-99 Akte van verkoop door Stephanus van Leuvenig aan Jan Gerrits Beerta en zijn vrouw Eefjen Jans Doornbusch van de borg Ekenstein, 1750, met retroactum, 1742

646 Huis Rusthoven, 1734 - 1906

14 Akte van verhuring door W.C.A. Alberda van Ekenstein aan J.D.A. en C.A.J. Uilkens op Rusthoven van 1.79.20 HA land behorend bij Ekenstein langs het Eekwerder maar onder Tjamsweer kad. gem. Appingedam sectie A nr. 208 voor de som van f 180,- per jaar, Ekenstein, 1895 okt. 28

755 Historische verzameling (RAG)

334 Artikelen over het ontstaan van de geschiedenis van Appingedam, landgoed Ekenstein, Hoogezand-Sappemeer, Uithuizen en Winschoten

- 1776** **Provinciaal Bestuur van Groningen, (1824-) 1942-1976 (1987)**
7639 Landgoed Ekenstein, Tjamsweer, 1946 - 1955
- 2542** **Provinciaal bestuur van Groningen (2), (1943) 1977 - 1990 (2003)**
3009 Landgoed Ekenstein te Appingedam, 1984 – 1987
- 2355** **Stichting Het Groninger Landschap, 1970 – 2005**
1361 Stukken betreffende Ekenstein, Appingedam
- 1536** **Verzameling kaarten (GAG), 1500-2001**
6820 Copie van Ekenstein: Plattegrond waarop aangegeven het huis en de schuur van Ekenstein, alsmede de waterpartijen, bruggen en indeling van de tuin. Met aantekeningen in potlood en pen, 1826-1827
6819 Ontwerptekening met een verklaring van de letters waarbij de beplanting beschreven staat, L.P. Roodbaard

GEMEENTEARCHIEF

Verzameling kaartmateriaal

- Rozema, plan voor verbouw van de boerderij bij Ekenstein met bijkomende werken, 1954-55
- Gemeentewerken: Situatie van speeltuin met aangrenzende bebouwing, 1959
- Gemeentewerken: Situatie van speeltuin met aangrenzende bebouwing, 1960
- Beplanting Ekenstein + kostenraming tennisbaan, 1960
- Beplantingsplan Weiland en boomgaard, detailuitwerking, 1960
- Grontmij, park Ekenstein, 1960
- Bestaande situatie binnenvoliere, z.j.
- Nieuwe situatie voliere, terrarium, Apenhok, z.j.
- Bouwtekening voliere voorzijde, z.j.
- Grontmij, beplanting uitbreiding Ekenstein, 1986
- Buro Hollema: situatie najaar Ekenstein, 1995
- Buro Hollema: ontwerp herinrichting Ekenstein, december 1995
- Buro Hollema: plan van herinrichting, beplanting, beheerlijnen, december 1995

Landgoed Ekenstein, ontwikkelingsplan voor de recreatie, november 1970

LIJST VAN AFBEELDINGEN

- Topotijdreis: p. 3., 13, 16, 17
- Groninger Archieven: p. 4, 5, 6 (linksonder, rechtsonder), 8, 9, 12
- Gemeente Archief Appingedam: p. 14, 15
- Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed: p. 6 (linksboven), 11
- Actueel Hoogtebestand Nederland: p. 19
- Alle bewerkte kaarten en schetsen: N0.ORDPEIL
- Alle foto's N0.ORDPEIL

BIJLAGE

Beschrijving Rijksmonumentenregister complex Historische buitenplaats Ekenstein - Complexnummer 515514

- Huis - monumentnummer 515515
- Parkaanleg - monumentnummer 515516
- Schathuis met dienstwoning - monumentnummer 515517
- Veeschuur - monumentnummer 515518

Complexnummer: 515514

Smallepad 5
3811 MG Amersfoort
Postbus 1600
3800 BP Amersfoort
www.cultureelerfgoed.nl

T 033 421 74 21
F 033 421 77 99
E info@cultureelerfgoed.nl

Complexnaam:

Ekenstein

Aantal complexonderdelen:

4

Monumentnummers van complexonderdelen:

515515, 515516, 515517, 515518

Woonplaats:

Appingedam

Gemeente:

Appingedam

Provincie:

Groningen

Hoofdadres van hoofdobject:

Alberdaweg 70

9901TA Appingedam

Complexomschrijving:

Omschrijving van het complex

De HISTORISCHE BUITENPLAATS EKENSTEIN ligt op de noordoever van het Damsterdiep, ongeveer 3 km. ten westen van Appingedam en bestaat uit een klein landschappelijk park op min of meer rechthoekige plattegrond, voor een deel van de hand van de tuinarchitect L.P. Roodbaard (1782 - 1851); het in oorsprong 17e-eeuwse huis ligt direct aan het diep; erachter -ten noorden- ligt het park, dat uit twee achter elkaar gelegen delen bestaat met elk een eigen waterpartij. Samen met de buitenplaats Rusthoven, direct ten westen van Ekenstein, vormt de buitenplaats een markant silhouet van oud opgaand geboomte in het verder "lege" landschap. Het huis is in 1870 in neo-gotische stijl verbouwd; in de jaren 50 van de 20e eeuw is een deel ervan weer ongedaan gemaakt; verder zijn er het schuin achter het huis gelegen schathuis en een veeschuur. Aan de noordzijde wordt het complex begrensd door de provinciale weg van Groningen naar Delfzijl, aan de oostzijde door een nieuwe parkaanleg (jaren 80 van de 20e eeuw), aan de zuidkant door het Damsterdiep en aan de westkant door de buitenplaats Rusthoven.

Het complex bestaat uit: HUIS (1), PARKAANLEG (2), SCHATHUIS met DIENSTWONING (3) en VEESCHUUR (4).

Op de bij de omschrijving behorende kaart is de omgrenzing van het complex alsmede de aanduiding der onderdelen aangegeven.

Waardering

De HISTORISCHE BUITENPLAATS EKENSTEIN is van algemeen cultuurhistorisch belang:

- vanwege de ouderdom;
- de markante ligging in het landschap;
- als één der weinige in Groningen overgebleven Roodbaardparken.

Monumentnummer: 515515

Status : rijksmonument
Inschrijving register : 14-06-2005
Kadaster deel/nummer : 10254/86

Monumentnaam:

Ekenstein

Complexnummer:

515514

Complexnaam:

Ekenstein

Woonplaats:

Appingedam

Gemeente:

Appingedam

Provincie:

Groningen

Plaatselijke aanduiding:

Alberdaweg 70

9901TA Appingedam

Alberdaweg 72

9901TA Appingedam

Kadastrale gemeente: Sectie:

Appingedam

K

Kad.object:

20

App:

Grondperceel:

Omschrijving:

Omschrijving onderdeel 1.

HUIS, XVII-XIX; rechthoekig, witgepleisterd hoofdblok van twee verdiepingen onder rondgaand schilddak met 4 hoekschoorstenen, grijze pannen; voorgevel met vijf traveeën; beneden achtruits vensters, op verdieping zeslichten; ingangspartij met neo-gotische portiek met balustrade; neo-gotische, witte erkerachtige aanbouw, 1870, (driezijdig, op basis van achthoek) symmetrisch achter het hoofdblok, twee verdiepingen onder schilddak aansluitend op hoofdblok; zelfde nokhoogte als hoofdblok; drie spitsboogvensters op parterre; drie H-vensters op verdieping met haakvormige reliëfomlijsting om bovenlichten; attiek met visblaasmotief en pinakels; links en rechts aansluitend op de achterbouw, tegen en evenwijdig aan de achtergevel van het hoofdblok twee smalle witte vleugels van één bouwlaag met topgevels onder zadeldak met grijze pannen; achtruits vensters. Inwendig o.m.: neo-gotische zaal, 1870, in achterbouw met genoemde erker: vrijwel ongestoord polychroom interieur met rijke schouw- en deurpartijen, lambrizing en plafond: uniek voor de noordelijke provincies. In het hoofdblok o.m. in de rechter voorkamer wandschilderingen op linnen, XVIII en houten schoorsteenmantel (zwart) met fraaie voluutconsoles; in linker voorkamer "Moorse" schoorsteenmantel, XIXb, in wit en bruinroze marmer; ingebouwde buffetkast, XVIII. In rechter achtervleugel ingebouwde buffetkast, XVIII.

Waardering

Het HUIS is van algemeen belang:

- vanwege de ouderdom;
- vanwege de -gedeeltelijk- rijke neo-gotische architectuur;
- vanwege de belangrijke interieuronderdelen, met name de neo-gotische zaal.

Monumentnummer: 515516

Status : rijksmonument
Inschrijving register : 14-06-2005
Kadaster deel/nummer : 10254/86

Complexnummer:
515514

Complexnaam:
Ekenstein

Woonplaats: Appingedam
Gemeente: Appingedam
Provincie: Groningen

Plaatselijke aanduiding:
BY Alberdaweg 70 9901TA Appingedam

<i>Kadastrale gemeente:</i>	<i>Sectie:</i>	<i>Kad.object:</i>	<i>App:</i>	<i>Grondperceel:</i>
Appingedam	K	20		
Appingedam	K	113		
Appingedam	K	112		
Appingedam	K	18		
Appingedam	K	21		

Omschrijving:
Omschrijving onderdeel 2.

PARKAANLEG, XIX, bestaande uit twee vrijwel zelfstandige delen, elk met centrale vijver: het achterste gedeelte, waarvan de boszoom met slingerpad waarschijnlijk het oudste element in landschapsstijl is, terwijl het binnenterrein bestaat uit een weide (nu hertenpark) met een slingervijver van recente datum (XXb-c); en het gedeelte direct achter en rondom het huis, dat de bekende tuinarchitect Lucas Pieter Roodbaard omstreeks 1827 aanlegde zonder het achterpark te integreren; hoewel nogal gewijzigd, vertoont de Roodbaard-aanleg nog de kleinschaligheid en intieme sfeer die kenmerkend is voor parken van zijn hand; de slingervijver met uitlopers is ontstaan uit de 17e-eeuwse rechthoekige gracht rond het huis; langs de brede grasoevers lopen paden; er zijn twee heuveltjes: in de zuidwestelijke binnenhoek van de waterpartij en achter de noordwestelijke uitloper; in de noordoosthoek van het voorpark zijn nog restanten van slingerlanen met zeer oude eiken, zo ook in de rondwandeling van het achterpark. Het smalle weiland tussen het achterpark en de provinciale weg is als buffer opgenomen in het complex; naast de oude eiken zijn er nog enkele andere solitaires, met name rond het huis; er is geen moestuin (meer).

Waardering

De PARKAANLEG is van algemeen belang:

- vanwege de ouderdom;
- vanwege de landschappelijk-visuele waarden;
- als één der weinige overgebleven parken van L.P. Roodbaard in Groningen.

Monumentnummer: 515517

Status : rijksmonument
Inschrijving register : 14-06-2005
Kadaster deel/nummer : 10254/86

Complexnummer:
515514

Complexnaam:
Ekenstein

Woonplaats:
Appingedam

Gemeente:
Appingedam

Provincie:
Groningen

Plaatselijke aanduiding:
BY Alberdaweg 68

9901TA Appingedam

Kadastrale gemeente: Sectie:
Appingedam K
Appingedam K

Kad.object:
21
112

App:

Grondperceel:

Omschrijving:

Omschrijving onderdeel 3.

SCHATHUIS met DIENSTWONING, XIXc; het schathuis ligt ten noordoosten van het huis; nagenoeg vierkante plattegrond; baksteen; één bouwlaag onder rietdak; half zadeldak, d.w.z.: voorzijde met topgevel onder overstekend dak met ajour-gezaagde en getande windveer; voorgevel met in de top drie achtpuntige stervensters en drie natuurstenen van elders afkomstige wapenstenen; in het midden ronde inrijpoort; schoorsteen met rondgebogen metalen kap; de kleine dienstwoning, baksteen, is via een tussenbouw verbonden met de lage oostgevel (= zijgevel) van het schathuis; één bouwlaag onder rieten zadeldak met ingezaagde windveer; uitgebouwd, naar beneden uitkragend schoorsteenkanaal in topgevel; schoorsteen met rondgebogen metalen kap; het gehele bouwwerk is in de jaren 50 van de 20e eeuw zeer ingrijpend (lees: weinig terughoudend) gerestaureerd.

Waardering

Het SCHATHUIS met DIENSTWONING is van algemeen belang:

- vanwege de ouderdom;
- als functioneel en architectonisch-visueel onderdeel van de buitenplaats.

Hoofdcategorie:

Subcategorie:

oorspronkelijke functie:

Monumentnummer: 515518

Status : rijksmonument
Inschrijving register : 14-06-2005
Kadaster deel/nummer : 10254/86

Complexnummer:
515514

Complexnaam:
Ekenstein

Woonplaats:
Appingedam

Gemeente:
Appingedam

Provincie:
Groningen

Plaatselijke aanduiding:
BY Alberdaweg 70

9901TA Appingedam

Kadastrale gemeente: Sectie:
Appingedam K

Kad.object:
112

App:

Grondperceel:

Omschrijving:

Omschrijving onderdeel 4.

VEESCHUUR, XIXd; ten noordoosten van het schathuis; bakstenen schuur op rechthoekige plattegrond onder zadeldak met rode pannen; aan oostzijde houten aanbouw met golfplatendak van latere datum; voorgevel met gezaagde windveer langs overstekende dakrand en dubbele inrijdeuren waarin twee kleine schuingeplaatste ovale lichtopeningen; bovenzijde voorgevel bekleed met horizontale bruingeteerde planken, waarin hooiluik midden boven de inrijdeur; boven hooiluik een witgeverfde houten duiventil in de driehoek gevormd door het doorlopende zadeldak en de door twee schragen gedragen hokbodem.

Waardering

De VEESCHUUR is van algemeen belang:

- vanwege de ouderdom;
- als functioneel onderdeel van het complex;
- vanwege de bijzondere duiventilconstructie.

